

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΑΙΩΝΙΟΝ: † ΕΥΣΕΒΙΟΣ ΜΑΤΘΟΠΟΥΛΟΣ	
Η ΦΩΝΗ ΣΟΥ Ν' ΑΚΟΥΣΤΕΙ (ποίημα Ν. Σταυρίτη)	222
ΕΝΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ (Μ. Θ. Μηλίγκου)	223
ΟΙ ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ (Βασιλ. Κ. Σταθάκη)	228
ΒΙΩΜΑ ΠΟΝΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΛΑΓΜΑ ΖΩΗΣ (Β. Ήραστου)	237
ΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΓΡΑΦΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑΣ (Γραμματείας) ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΜΑΣ (Αϊκ. ΉΙ. Ξυνοπούλου)	241
ΚΑΙΝΑ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΑ	247
† ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΚΟΛΙΤΣΑΡΑΣ (Διον. Ν. Πόθου - Κλωνάρη)	248
ΕΠΙΚΑΙΡΑ (Π. Κλωνάρη)	249
ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ	251

ΕΤΟΣ 52ον

ΙΟΥΛΙΟΣ 1989

ΑΡΙΘ. 503

ΕΚΔΟΣΕΙΣ « Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ »

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκὸς» κυκλοφόρησαν :

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ

ΡΑΨΩΔΙΑ

Β' ἔκδοση, συμπληρωμένη
καὶ διορθωμένη ἀπὸ τὸν ποιητῆ.

Εἶναι ἡ μεγαλόπνευστη ποιητικὴ σύνθεση τοῦ γράφει μὲ στίχους τὴν ἱστορία τοῦ ἔπους τοῦ '40 καὶ τὴν κατοπινὴ ἱστορία, πρὸ πάντων ὅμως ἐκφράζει τοὺς ὄραματισμοὺς τοῦ ποιητῆ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὄραματισμοὺς τοῦ Ἔθνους καὶ ὅλων μας γιὰ τὸν ἐρχομὸ ἑνὸς κόσμου εἰρήνης, ἀδελφοσύνης, ἀνθρωπιᾶς καὶ ἀγάπης.

*

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ

ΔΙΑΔΡΟΜΗ

Συλλογὴ ποιημάτων ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ ποιητῆ.

Εἶναι μιὰ ὀλοκληρωμένη σειρά τῆς πορείας του, ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἀνάλαφρης νιότης μέχρι τὰ σταθερὰ τῶν μεστωμένων χρόνων καὶ μέχρι λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ κλείσιμο τῆς αὐλαίας.

*

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ

ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ἄλλη μία συλλογὴ ποιημάτων
ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ ποιητῆ.

Ἐδῶ στρέφει τὸ βλέμμα του στὸ ἄδυτο τῆς ὑπαρξῆς του. Μᾶς ἀνοίγει πτυχὲς ἐσώτατες τοῦ ψυχικοῦ του ἀγῶνα καὶ μᾶς κάνει κοινωνοὺς τῆς ἀνοδικῆς του πορείας.

Ἐκδόσεις «Ἡ ΔΑΜΑΣΚΟΣ» ὁδὸς Καρύτση ἀριθ. 14,
105 61 Ἀθήνα. Τηλ. 32.21.283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 52ον

ΙΟΥΛΙΟΣ 1989

Ἀριθ. 503

ΕΥΣΕΒΙΟΣ ΜΑΤΘΟΠΟΥΛΟΣ

1849 - 1929

Με τὴν συμπλήρωση 60 χρόνων ἀπὸ τῆς εἰς Κύριον ἐκδημίας τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Ἀδελφότητος ἡ «Ζωή» ἀειμνήστου Ἀρχιμανδρίτου π. Εὐσεβίου Ματθοποῦλου, ἢ «Χριστιανική Ἐνωσις Ἐπιστημόνων» πραγματοποίησε προσκνηματικὴ ἐκδρομὴ κατὰ τὸ διήμερο 27 καὶ 28 Μαΐου ἐ.ἔ. στὴ γενέτειρα τοῦ π. Εὐσεβίου Μελισσόπετρα - Γορτυνίας.

Μετὰ τῶν μελῶν τῆς Ἐνώσεως συμμετεῖχε καὶ ὁ προϊστάμενος τῆς Ἀδελφότητος ἡ «Ζωή» Ἀρχιμανδρίτης π. Ἀνάργυρος Σταματοπούλος.

Τὴν Κυριακὴ ἐτελέσθη θ. λειτουργία στὸν Ἰ. Ναὸ τοῦ χωρίου Μελισσόπετρα ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως κ. κ. Θεοφίλου καὶ μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ π. Εὐσεβίου.

Ἀκολούθως στὸ σπίτι ποὺ ἐγεννήθη ὁ π. Εὐσεβίος ἐψάλη δέσις ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου κ. Θεοφίλου καὶ ἐπηκολούθησε ὄμιλία ὑπὸ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» ἱατροῦ κ. Μιχ. Μηλίγκου, τὴν ὁποίαν δημοσιεύουμε στὴν συνέχεια.

Τόσον κατὰ τὸ κήρυγμα τῆς θ. λειτουργίας ὅσον καὶ κατὰ τὴν δέηση στὸ σπίτι ποὺ γεννήθηκε ὁ π. Εὐσεβίος, ὁ Σεβασμιώτατος ὁμίλησε θερμὰ ἐξάρας τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἀειμνήστου φλογεροῦ ἐργάτου τοῦ Εὐαγγελίου π. Εὐσεβίου Ματθοποῦλου.

Η ΦΩΝΗ ΣΟΥ Ν' ΑΚΟΥΣΤΕΙ

Στὴ σεπτὴ μνήμη τοῦ μεγάλου ἱεραπόστολου τῶν καιρῶν μας, ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΜΑΤΘΟΠΟΥΔΟΥ, γιὰ τὰ 60 χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκδημία του.

Πάρε «τ' ἀποστόλου τὸ ραβδί»,
Γέροντα, Ξανά, στὴν ἐποχὴ μας,
ἢ φωνὴ σου γύρω ν' ἀκουστεῖ
καὶ ν' ἀναγαλλιάσει
κι ἡ ψυχὴ μας.

Γύρω μας, παιδιά κι ἀπλοϊκοί,
γέροντες, «σοφοί»
καὶ διαβασμένοι,
προσμένουνε τὸ φῶς
καὶ τὴν αὐγή,
ζόφου καταχνιά εἶναι ζωσμένοι

Πάρε «τ' ἀποστόλου τὸ ραβδί»,
σὰ βοσκὸς ποὺ φεύγει
ἀπ' τὸ κοπάδι,
τὸ χαμένο πρόβατο νὰ βρῆ,
πού γυρνάει, στ' ἀγκάθια,
στὸ σκοτάδι.

Πρόβατα βελάζουν, μιὰ φωνή,
τοῦ τσοπάνου καρτεροῦν
τὸ χάδι,
πού σκορπάει στοργή
καὶ θαλπωρή,
στὰ μικρὰ τ' ἀρνιά
καὶ στὸ κοπάδι.

Πάρε «τ' ἀποστόλου τὸ ραβδί»,
Γέροντα, Ξανά κι ἔλα
νὰ κράξεις,
ποίμνιο κι ἡ Νιότη, καρτερεῖ,
στοὺς γκρεμούς, τὸ δρόμο τῆς
νὰ φράξεις.

Δὲς τὸ πλῆθος, γύρω,
πού 'ναι ἐκεῖ
κι ὅλοι, νιοὶ καὶ γέροντες,
Ξωμάχοι,
διαβασμένοι μὰ κι ἀπλοϊκοί,
θενὰ μποῦν, μαζί,
στὴν ἅγια μάχη
'Α. Σταυροῖτης

ΕΥΣΕΒΙΟΣ ΜΑΤΘΟΠΟΥΛΟΣ

(*Ένας Απόστολος στην εποχή μας*)

Είναι κάποιες μορφές στον κόσμο, που το μάκρος του χρόνου δεν καταφέρνει να τις θαμπώσει. Αντιθέτως, θά έλεγε κανείς, το χρονικό βάθος τις έστιάζει έντονα και μεγεθυντικά. Σε καιρούς μάλιστα πνευματικής χλωμάδας και μεγάλης έλλείψεως πνευματικών αναστημάτων, ή ψυχική πείνα και δίψα τών ανθρώπων κάνει έντονη την έπιθυμία τους να «πλησιάσουν» τις μορφές αυτές και να αναστραφούν μαζί τους «έν τη ιδέα», αφού δεν είναι δυνατόν να αναστραφούν «προσώπῳ».

Μιά τέτοια αξία και γιγάντια μορφή είναι και ο αείμνηστος αρχιμανδρίτης Ευσέβιος Ματθόπουλος, που γεννήθηκε πριν εκατόν σαράντα χρόνια στή Τρестаίνα, τή σημερινή Μελισσόπετρα Γορτυνίας, τουτο τὸ ὄμορφο χωριὸ στὸ ὁποῖο θρισκόμαστε τώρα συγκεντρωμένοι. Καί ὡς μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ένώσεως Έπιστημόνων κυκλώνουμε «τὸ Ματθοπουλαϊκό», με μιά έπιμνημόσυνη σύναξη, γιά νά ἀποδώσουμε τήν τιμή και τήν εὐλάβεια πρὸς «τὸν μεγάλο ἄνδρα τῆς Έλληνικῆς Έρθοδόξου Έκκλησίας και Κοινωνίας», τὸν ἱδρυτῆ τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ζωή» τῆς ὁποίας τὸ πρωτόγνωρο και πολυποίκιλο πνευματικὸ ἔργο ἔχει περάσει τὰ σύνορά μας και είναι γνωστὸ διεθνῶς.

Τούτο τὸ καλοκαίρι κλείνουν ἐξήντα χρόνια ἀπὸ τήν ἐκδημία (29.6.1929) τοῦ ἀθόρουθου καὶ σεμνοῦ π. Εὐσεβίου, ἀλλὰ ὄντως μεγάλου Έλληνοῦ ὀρθοδόξου κληρικοῦ. Τί κι ἂν πέρασαν ἐξήντα ὀλόκληρα χρόνια! Ὁ Εὐσέβιος Ματθόπουλος ἐξακολουθεῖ νά εἶ-

ναι, και στίς ἡμέρες μας, ὁ ζωντανὸς δάσκαλος και πνευματικὸς καθοδηγητής.

Γιά τὸν ἀρχιμανδρίτη Εὐσέβιο Ματθόπουλο ἔχουν τόσα γραφεῖ και εἰπωθεῖ (συνεχίζονται μέχρι σήμερα) ἀπὸ ἐπιφανεῖς προσωπικότητες τῆς Έκκλησίας, τῆς Έπιστήμης και τῶν Γραμμάτων και ἔχουν, ἔπισης, τόσα δημοσιευθεῖ στὸν ἑλληνικὸ και ξένο Τύπο (θρησκευτικὸ και μὴ) ὥστε, τούτη τὴν ὥρα, νά αἰσθάνομαι δέος, προκειμένου νά ἐκφράσω κι ἐγὼ κάτι ἀπὸ τὰ ἔργα και τίς ἡμέρες του. Πιστεύω, τοῦλάχιστον, πὼς ὅτι ἀκουστεῖ, θά κεντρίσει τὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν (ἀκόμη και αὐτῶν που γνωρίζουν σχετικά) στὸ νά ξαναμελετήσουν και νά ἴδουν τὸ μέγεθος τῆς ἐπιβλητικῆς και «γοητευτικῆς φυσιογνωμίας» τοῦ π. Εὐσεβίου. Ὑπάρχουν και βιβλία και ἄρθρα που ἐξιστοροῦν τὸ βίο του, ἀναλύουν τήν προσωπικότητα και τὸ χαρακτήρα του, σχολιάζουν τὸ συγγραφικὸ και κηρυκτικὸ ἔργο του, καθὼς και τήν ὄλη πνευματικὴ του δημιουργία, που χαρακτηρίστηκε ὡς «τὸ μεγαλύτερο χριστιανικὸν κίνημα ἐν τῇ Έκκλησίᾳ και τῇ Κοινωνίᾳ τῆς Έλλάδος»¹.

Τούτη τὴν ὥρα δὲν ταιριάζουν, τόσο, βιογραφικὲς λεπτομέρειες, κριτικὲς θεωρήσεις τῆς διδασχῆς του, θεολογικὲς ἀναλύσεις τῶν γραπτῶν τοῦ π. Εὐσεβίου. Τούτη τὴν ὥρα τὸ στόμα μπορεί νά δώσει μόνο τῆς καρδιάς μιλήματα. Μπορεῖ νά ἐκφράσει αἰσθήματα μόνο. Μπορεῖ νά μιλήσει, σάν πὼς μιλάει κάθε παιδί, με εὐγνωμοσύνη μαζί και καμάρι γιά τὸν πατέρα του, τὸν ὁποῖο ἐνῶ δὲν εἶδε με

τὰ μάτια του, ὅμως τὸν ἔνοιωσε μὲ τὸ νοῦ καὶ τὴν καρδιά του. Τὸν αἰσθάνθηκε μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἄκουσε γιὰ τὸ πέρασμά του καὶ τὰ ἔργα του στὸν κόσμο αὐτό, μὲ ὅσα ἔγραψε σὲ βιβλία, σὲ ἐπιστολές, σὲ προσευχές, ἀκόμη μὲ τὴ θωριά τῆς φωτογραφίας του.

Ἔτσι, ἀκριβῶς, αἰσθάνονται τὰ μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων τὸν π. Εὐσέβιο, καθὼς τοῦ ἀναγνωρίζουν τὴν πατρότητα τῆς Κινήσεως στὴν ὁποία ἀνήκουν, ἀπὸ τὴν ὁποία τροφοδοτοῦνται πνευματικά, τὴν ὁποία ὑπηρετοῦν συνειδητὰ καὶ ἀφοσιωμένα, ἔχοντας πάντα ὡς γραμμὴ πλεύσεως, τὴν ἴδια γραμμὴ πλεύσεως ποὺ ἀκολούθησε ὁ π. Εὐσέβιος, σταθερὰ καὶ μέχρι τὰ βαθειὰ γηρατειά του: «τ ἦ ν ἄ γ ἄ π η ν π ρ ὀ ς τ ὀ ν Χ ρ ι σ τ ὀ ν κ α ἰ τ ἦ ν Ἐ κ κ λ η σ ῖ α ν Τ ο υ ὀ λ ὀ κ λ η ρ ο ν». Ὁ Α. Σιριντάνης εἶχε πῆ ὅτι ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωση Ἐπιστημόνων ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ θεωρεῖ τὸν π. Εὐσέβιο δικό της καὶ νὰ θεωρεῖ τιμητικὴ ὑποχρέωση νὰ διατηρεῖ τὴ μνήμη του, ὄχι μόνο ὡς Ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ ὡς χριστιανοῦ ἐπιστήμονος, καθόσον ὁ π. Εὐσέβιος ἐσπούδασε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Μᾶς κατέχει, σήμερα, ιδιαίτερη συγκίνηση, καθὼς πατοῦμε τὴν αὐλὴ ὅπου τριγύριζε, παίζοντας καὶ τρέχοντας ὁ μικρὸς Βασίλειος (ὁ μετὰ τὸ «μοναχικὸν σχῆμα», στὸ Μέγα Σπήλαιον, Εὐσέβιος). Συγκίνηση γιατί περπατήσαμε τὸ δρόμο πρὸς τὸν Ἄη - Θανάση καὶ λειτουργηθήκαμε σ' αὐτὴ τὴν ἴδια ἐκκλησίᾳ, ὅπου ὁ π. Εὐσέβιος, ὡς παιδί, «ξεδίψαγε κοντὰ στὰ ζωογόνα νάματα τῆς θείας Λατρείας». Σ' αὐτὸ τὸν ἀγαπημένο του χῶρο νοιώσαμε, ἀληθινά, τὴν ψυχὴ μας νὰ ἀνταμώνει μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ π. Εὐσέβιου. Γιὰ τοὺς χριστιανοὺς ἡ ἐπικουρῶνικὴ δύναξ στρατευομένης καὶ θριαμβευούσης Ἐκκλησίας εἶναι μιὰ πραγματικότης, εἶναι βίωμα. «Ὁλόλευκος πρεσβύτερος, στὴ χαρὰ τοῦ

Παραδείσου καὶ ψάλλοντας μὲ χοροὺς ἁγίων», ἀσφαλῶς εἶχε τὸ βλέμμα του σ' ἐμᾶς - ὄλους, βλέμμα στοργικὸ καὶ εὐχητικό, ὀλδίδια ὅπως ἔκανε στὴν ἐπίγεια ζωὴ μὲ τὰ πνευματικὰ του παιδιὰ, τοὺς «μαθητὰς» του.

Μοναδικὴ γιὰ μᾶς, σήμερα, ἡ «συνάντηση» μὲ τὸν π. Εὐσέβιο. Τὸν ἔχουμε πολὺ κοντὰ μας, τὸν «ζοῦμε» καὶ τολμοῦμε νὰ τοῦ ποῦμε τὰ δυὸ λόγια τῆς εὐγνωμοσύνης μας καὶ τοῦ θαυμασμοῦ μας. Ἄν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θαυμάζουμε ἐκείνους ποὺ φτιάχνουν μονοπάτια, σὲ δύσβατους τόπους, γιὰ νὰ θρῖσκόμεσθε, εὐκολα, στίς ὁμορφες βουνοκορφές τῆς Πατρίδας μας καὶ νὰ ἀπολαμβάνουμε τὴν ἀπεραντωσύνη καὶ τὸ κάλλος τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ὡς ἐπιστήμονες θαυμάζουμε, περισσότερο, «αὐτοὺς ποὺ ἀνοιξαν τὸ δρόμο», γιὰ νὰ φτάσουμε στίς πνευματικὲς «ἀπάτητες κορφές» κι' ἐκεῖ νὰ ζοῦμε καὶ νὰ χαιρόμαστε τὸ Αἰώνιο.

Ὁ διάδοχος τοῦ π. Εὐσέβιου, ἀρχιμανδρίτης Σεραφεῖμ Παπακώστας, εἶχε χαρακτηρίσει τὸν π. Εὐσέβιο ὡς «ἀνασκαφέα», ποὺ γνωρίζει τὴν ὑπαρξὴ θησαυρῶν καὶ ἐργάζεται νὰ τοὺς ἀποκαλύψει. Ἄν καὶ ὑπῆρχε ἕνα, κάπως, προπαρασκευασμένο ἔδαφος, ἐντούτοις ὁ π. Εὐσέβιος ἔκρινε σκόπιμο νὰ βάλει νὰ σκάθει ἀπὸ τὴν ἀρχή, νὰ βρεῖ τὰ θεμέλια καὶ νὰ «ἀναστηλώσει» γερὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ τὴν «οἰκοδομὴ» του. «Ἔσκαψε βαθειὰ μέσα εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν παράδοσιν, εὐρῆκε τὴν ἀληθινὴν ζωὴν τοῦ Πνεύματος καὶ τὴν ἐπανέφερεν εἰς τὸν αἰῶνα μας», δημιουργώντας, ἔτσι, ἕνα ὑπέροχο πνευματικὸ ἔργο, μὲ ἀφθονοὺς καρποὺς σὲ ὄλους τοὺς τομείς τῆς ζωῆς τοῦ τόπου μας, καρποὺς ποὺ γεύεται ὁ λαὸς μας, μέχρι σήμερα, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τῆς Πατρίδας μας.

Ὅλες οἱ διηγήσεις, τῶν μαθητῶν - συνεργατῶν του καὶ μελετητῶν, μᾶς παρέδωσαν τὸν π. Εὐσέβιο ὡς ἕνα σύγχρονο ἅγιο, ὡς τὸν πρωτοπόρο ὁδηγὸ μᾶς γνήσιας χριστιανικῆς βιο-

τροπίας, ως τὸν ἡγέτη πού εὐτύχησε νὰ δώσει «τὸ κάτι ἄλλο στὸ γενικώτερο ἑλληνικὸ πνευματικὸ χῶρο», ὡς τὸ δάσκαλο πού, μὲ ὑπομονή καὶ ἐπιμονή, μαθαίνει τὸν Ἑλληνα χριστιανὸ πῶς νὰ διαβάσει τὸ Εὐαγγέλιο, σὲ μιὰ ἐποχὴ πού ὁ λαὸς μας δὲν ἤξερε οὔτε ἀπό... πού ἀνοίγει τὸ Εὐαγγέλιο. Συγχρόνως ἐκπαιδεύει τὸν Ἑλληνα χριστιανό, μορφωμένο καὶ ὀλιγογράμματο, νὰ προσεύχεται καὶ αὐτοσχεδίως, ὅπως ἔκαναν οἱ «ἀρχαῖοι χριστιανοί». Ὁ π. Εὐσέβιος δίνει μιὰ νέα ἐμφαση στὸ νόημα τῆς ἀτομικῆς προσευχῆς, πιστεύοντας ὅτι, ὁ ἄνθρωπος πρέπει καὶ μὲ δικές του λέξεις νὰ ἐκφράζει δοξολογία καὶ εὐχαριστία πρὸς τὸ Θεὸ καὶ μὲ δικές του λέξεις νὰ ζητάει τὸ ἔλεος καὶ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ, πρῶτα γιὰ τοὺς ἄλλους, θεβαίως, καὶ μετὰ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. «Διὰ τῆς αὐτοσχεδίου προσευχῆς, τονίζει ὁ π. Εὐσέβιος, ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου εὐκολώτερον ἀφοσιούται εἰς τὰ λεγόμενα καὶ ἀναφερόμενα καὶ ὁ νοῦς αὐτοῦ δὲν ἀποσπάται, ἀλλὰ κατανοῶν τὰ λεγόμενα παρακολουθεῖ αὐτά». Χαρακτηριστικὸ ὑπόδειγμα αὐτοσχεδίου προσευχῆς τοῦ π. Εὐσεβίου μεταφράστηκε στὰ ἀγγλικά καὶ τυπώθηκε σὲ μικρὸ τευχίδιο².

Ὁ π. Εὐσέβιος μὲ ἀπλότητα, ἀλλὰ καὶ μεθοδικά, δίδασκε ἄτομο πρὸς ἄτομο, καθὼς καὶ ὁμαδικά καὶ σιγά-σιγά ἀπλώσε τὴν Ἁγία Γραφή σὲ πόλεις καὶ χωριὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀκόμη καὶ στὶς κοινωνίες τοῦ ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ, μὲ σκοπὸ νὰ μπῆ «ἀρκετὸς Χριστὸς» μέσα στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, στὸ κάθε βῆμα τους καὶ στὴν κάθε ἐνέργειά τους. Ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Φλωρίνης κ. Αὐγουστίνος, ὁ ὁποῖος γνῶρισε προσωπικά τὸν π. Εὐσέβιο, σὲ πρόσφατο γραπτὸ του δηλώνει ὅτι, «ὁ π. Εὐσέβιος ὑπῆρξε ἀνὴρ ἀγίων ἐπιθυμιῶν μιᾶς ὀρθοδόξου ἱεραποστολικῆς ζωῆς ἐν τῷ ἔθνε ἡμῶν κατὰ πλάτος καὶ βάθος».

Ὅπως ἀκούμε, λοιπόν, ἀπὸ αὐτοὺς

πού τὸν ἐξῆσαν ἀπὸ κοντὰ καὶ ὅπως μποροῦμε νὰ ἐκτιμήσουμε ἀπὸ τὰ πεπραγμένα του, ὁ π. Εὐσέβιος πορεύθηκε κατὰ τὰ πρότυπα τῶν Ἀποστόλων κι' ἐγίνε «ὁμοῖος Παῦλος» μὲ ὅλα τὰ συστατικά του. Κινεῖται συνεχῶς, ἐπισκέπτεται πόλεις καὶ χωριὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκτὸς τῶν συνόρων τῆς, κηρύττει, συμβουλεύει, νουθετεῖ, ἐξομολογεῖ, χωρὶς νὰ λογαριάζει «τὶς παγωνιῆς τοῦ χειμῶνα καὶ τὰ κάματα τοῦ καλοκαιριοῦ». Καθημερινά, ἀδιάλειπτο μέλημά του εἶναι ἡ κουβέντα του γιὰ τὸ Χριστό, γιὰ τὴ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, γιὰ τὸν προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐκπλήρωσή του πάνω στὴ γῆ αὐτή, μὲ κύριο στόχο τὴ συνεχῆ ἄσκηση καὶ τὴν πνευματικὴ τελείωση. Τοῦτο τὸ μέλημά του τόκανε βιβλίο, γιὰ νὰ μπορεῖ ὁ καθένας νὰ τὸ ἔχει δίπλα του καὶ νὰ τὸ συμβουλευέται συνεχῶς. «Ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου» ἔθρεψε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ τρέφει τοὺς πιστοὺς, ἀποτελώντας, γι' αὐτούς, ἕνα πρακτικὸ «κώδικα Χριστιανικῆς πίστεως καὶ ζωῆς». Εἶναι τὸ βιβλίο πού πέτυχε, μέχρι τώρα, δέκα ἑξὶ ἐκδόσεις καὶ κυκλοφόρησε σὲ 121.000 ἀντίτυπα. Μεγάλες ἐκκλησιαστικὲς προσωπικότητες ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς πρώτης ἐκδόσεώς του (1913) μέχρι καὶ τῆς τελευταίας (1986) μιλοῦν μὲ θαυμασμὸ καὶ συνιστοῦν τὴ διάδοσή καὶ ἀνάγνωσή του³.

Μοναδικὴ ἔγνοια τοῦ π. Εὐσεβίου ἦταν «νὰ γίνει τὸ Εὐαγγέλιο ὁ ζωντανὸς ρυθμιστὴς τῆς ἀτομικῆς - προσωπικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς». Ἡ διδασχὴ του στόχευε σὲ μιὰ ἀναγέννηση τῆς χριστιανικῆς σκέψεως καὶ τὸ φωτισμὸ τῆς «ψυχικῆς νύχτας» τῶν ἀνθρώπων. Μεριμνᾷ καὶ φροντίζει, καθημερινῶς, γιὰ τοὺς μαθητὲς του, τοὺς γνωστοὺς καὶ φίλους, τοὺς συγγενεῖς, τοὺς γειτόνους του. Γιὰ τὸν καθένα κάτι ἰδιαιτέρο χρειάζεται καὶ ἔχει κάτι νὰ τοῦ πῆ μὲ τὸν τρόπο του καὶ τὴν «εὐαίσθητον καρδίαν» του. Ὁ π. Εὐσέβιος γνωρίζει, πολὺ καλά, ὅτι «τὸ Αἰώνιο πρέπει νὰ πα-

ρακολουθεί με στοργή τις ανάγκες της επικαιρότητας» και ότι ο εἰς τοὺς αἰῶνας παρατεινόμενος Χριστὸς ἀγκαλιάζει στοργικὰ καὶ ἀγγίζει ὀλικὰ τὸν ἄνθρωπο κάθε ἐποχῆς. Ἔτσι ὁ π. Εὐσέβιος μετὰ τὸ λόγο του καὶ τὴ ζωὴ του φανερώνει, καθαρὰ, ὅτι ὁ χριστιανὸς μπορεῖ νὰ μεταδίδει τὴν Ἀλήθεια μετὰ σύγχρονα μέσα, χωρὶς νὰ ἀλλοιωθῆται τὴν ἱερὴ παρὰκαταθήκη του. Τὰ σχήματα μεταδόσεως τοῦ αἰωνίου θεοῦ λόγου μποροῦν, καταλλήλως, νὰ προσαρμόζονται στὶς ἀληθινὲς ἀνάγκες τῆς κάθε ἐποχῆς, ὁ Λόγος, ὁμως, δὲν μεταβάλλεται, οὔτε παρερμηνεύεται!..

Ὁ Εὐσέβιος Ματθόπουλος ὑπῆρξε παραδοσιακὸς κληρικὸς καὶ γνήσια μοναστικὸς. Δὲν «ἀναπαύσταν» μόνο στὴ μοναστικὴ φιλολογία, ἀλλὰ ἐφάρμοζε, αὐστηρὰ, τὴ μοναστικὴ ἀσκησὴ καὶ ζωὴ. Ἦταν αὐθεντικὰ παραδοσιακός, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ρεαλιστικὰ ἀνθρώπινος. Πάντα σοβαρὸς καὶ ἀπόλυτα σταθερὸς στὶς πεποιθήσεις του καὶ στὴν ἐμπρακτὴ ἐφαρμογὴ τους. Σ' αὐτὰ, ἀκριβῶς, τὰ στοιχεῖα στηρίχθηκε ἡ ἀτομικὴ του προσπάθεια, καθὼς καὶ ἡ συνέχεια τῶν μαθητῶν του, στοὺς ὁποίους ἐπαναλάμβανε ἐπιμόνως: «ἡ ζωὴ μας νὰ εἶναι κήρυγμα καὶ τὸ κήρυγμά μας νὰ εἶναι ζωὴ». Τὸ Πατερικὸν ἀξίωμα «βίος τοῖς λόγοις συμφθεγγόμενος» ὑπῆρξε, γιὰ τὸν π. Εὐσέβιο, sine qua non.

Στὴν «κληρονομιά», ποὺ μᾶς ἄφησε ὁ π. Εὐσέβιος, διακρίνουμε, ὡς ἐπιστήμονες, τὴ σταθερὴ πίστη τοῦ ἀληθινοῦ χριστιανοῦ καὶ τὴν εὐρύτητά ἀντιλήψεως τοῦ σοβαροῦ ἐπιστήμονος. Διαπιστώνουμε συνδυασμένη, ἀρμονικὰ, τὴ Χριστιανικὴ διδασκαλία μετὰ τὸ γνωστικὸ περιεχόμενο τῆς ἀληθινῆς Ἐπιστήμης. Ὁ π. Εὐσέβιος δὲν εὑρίσκει χάσμα ἀνάμεσα στὰ δύο αὐτὰ δεδομένα, ὅπως ἤθελαν νὰ βλέπουν οἱ περισσότεροὶ σύγχρονοὶ του «ἐπιστήμονες». Πόσο θὰ εὐχαριστεῖ-

το, σήμερα νὰ ἀκούει πάμπολλους μεγάλους ἐπιστήμονες ποὺ ὁμολογοῦν Χριστὸ καὶ δὲν συγχέουν τὶς γνώσεις μετὰ τὴ Γνώση, ἀντιθέτως παραδέχονται τὴν ἀρμονικὴ συμβατότητά τους!

Μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ ἐπιστήμονος καὶ τοῦ κληρικοῦ, ὁ π. Εὐσέβιος ἐνίσχυσε τὴ μάθηση γύρω ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ πίστη καὶ βίωση, ἀναπτύσσοντας, ἰδιαίτερος, τὸ ἔντυπο. Ἐργάστηκε μεθοδικὰ καλλιεργώντας τὴν ὀρθὴ χριστιανικὴ παιδεία καὶ ἀγωγή. Μὲ τὴ χριστιανικὴ του διάκριση καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ του διακριτικότητα, ἔδωσε στὸν τόπο μας μιὰ ἀναμορφωμένη θρησκευτικὴ ζωὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ λατρεία. Καὶ στὶς δύο αὐτὲς περιπτώσεις κυριαρχεῖ ἡ ἐπίγνωση ὅτι ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ βιώνει τὸ πνεῦμα, τὴν προσευχὴ, τὸν «θεῖον πόθον». Οἱ ἐκδηλώσεις οἱ ἐξωτερικὲς καὶ τὸ «τυπικόν» τοῦ θρησκευτικοῦ ἀνθρώπου ἔρχονται νὰ βοηθήσουν τὴν οὐσία, ὅταν, πρωτίστως, ὡς πιστὸς ἔχει κατανοήσει τὴν οὐσία τῆς Πίστεώς του.

Μὲ τὸ παράδειγμά του, ὁ π. Εὐσέβιος κατέδειξε καὶ τὸν εἰδικὸ ὄπλισμό ποὺ ἀπαιτεῖται γιὰ τὴν ἐπιτυχημένη ἐκβάση τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνος τοῦ χριστιανοῦ. Καθημερινὴ αὐτογνωσία, συνεχὴς καταρτισμὸς, ἀπόλυτη ἀπαρέννηση, «τελωνικὴ» ταπεινώση, εἶναι τὰ δυνατὰ ὄπλα, μετὰ τὰ ὁποῖα ἐξασφαλίζεται ἡ νίκη. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς δράσεως τοῦ ἀρχιμανδρίτου Εὐσεβίου Ματθοπούλου ἀποτελοῦν τὴν ἀπόδειξη τῆς δρατικότητος τῶν ὄπλων, ποὺ χρησιμοποίησε στὸν ἀγῶνα του.

.....*.....
Μπροστὰ μας καὶ γύρω μας ἔχει ἀπλωθεῖ πλέον τὸ ἔργο τοῦ π. Εὐσεβίου, ποὺ «γέμισε τὴν Ἑλλάδα μετὰ ἄρωμα πνευματικόν». Ἐμεῖς, τὰ μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων ὀφείλουμε νὰ διατηρήσουμε αὐτὴ τὴν «εὐωδιά». Ἀποτελοῦμε ἓνα κομμάτι τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἔχουμε εἰδικὴ ὑποχρέωση καὶ ἀποστολή. Στὸ χῶρο του, ὁ καθένας, πρέπει

νά ἐργάζεται για τήν προαγωγή τῆς ἐπιστήμης του καί συγχρόνως νά ἀγωνίζεται για τήν ἐδραίωση τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Τοῦ πολιτισμοῦ ποῦ ἐξυψώνει τόν ἄνθρωπο καί ἐξανθρωπίζει κάθε σκληρή καί ψυχρή κοινωνία.

Ἔχουμε «κληρονομιά» μεγάλη καί ἱκανή νά μᾶς βοηθήσει στοῦ ἔργου μας. Κι' ὁ π. Εὐσέβιος, καθώς ἀναπαύεται στήν μικρή κατακόμβη τοῦ κοιμητηρίου τῆς Ἀδελφότητός του, προσβύει για μᾶς, κι' εἶναι, μέ τὸ πνεῦμα του, πλάϊ μας καί μᾶς προτρέπει συνεχῶς για «τὸ καλὸ τῆς Ἐκκλησίας» καί ἔχουμε τήν εὐχή του. Σήμερα ποῦ ὑπάρχει ἐπείγουσα ἀνάγκη ἐπανευαγγελισμοῦ τοῦ λαοῦ μας, ἡ μορφή τοῦ π. Εὐσεβίου μᾶς καλεῖ κι' εἶναι

για μᾶς «σήμαντρον» μοναδικὸ καί ἀκέραιο.

ΜΙΧ. Θ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ

(1) Παπακώστα Σ.: Εὐσέβιος Ματθόπουλος - Βιογραφία. (3η ἔκδ., Ἐκδόσεις Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ζωή», Ἀθήναι, 1980). — Μαστρογιαννοπούλου Η.: Παραλειπόμενα Εὐσεβίου Ματθοπούλου. (Ἐκδόσεις «Τῆνος», Ἀθήναι, 1969). — Κοττάδακη Α.: Αὐτοὶ ποῦ ἀνοίξαν τὸ δρόμο. (Ἐκδόσεις «Τῆνος», Ἀθήναι, 1976).

(2) Archim. Eusebius Matthopoulos: A prayer to the Lord (From the book «The Destiny of Man»). Brotherhood of Theologians «Zoe», Athens, 1989.

(3) Ματθοπούλου Ε. Ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου. (16η ἔκδ., Ἐκδόσεις Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ζωή», Ἀθήναι, 1986).

«Ἡ σπουδαιότερα καί ὑψηλότερα καί ἐνδιαφέρουσα περισσότερο παντὸς ἄλλου ζητήματος γνῶσις εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, καί πῶς ἐπιτυγχάνεται οὗτος.

Πᾶς Χριστιανὸς πρέπει νά γνωρίζῃ ὅτι ἡ ὑπόδειξις τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου θά γίνῃ συμφώνως πρὸς τήν διδασκαλίαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἥτις εἶναι πιστὸς τῆς Ἀποστολικῆς διδασκαλίας καί Παραδόσεως φύλαξ καί ὁ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀλάνθαστος ἐρμηνευτὴς τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως.

Ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ κατὰ τὸ δυνατόν ὁμοίωσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Χριστὸν καί ἡ ἐν τῷ Θεῷ ἀπόλαυσις αἰωνίου δόξης καί μακαριότητος εἰς δόξαν τοῦ ὑψίστου καί παναγάθου Θεοῦ.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ ΜΑΤΘΟΠΟΥΛΟΣ

(Ἀπὸ τὸ βιβλίον «Ὁ Προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου»)

ΟΙ ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Α'.

Τὰ θήματα τῆς ἱστορίας τοὺς τελευταίους αἰῶνες ἔγιναν γοργότερα ὅσο ποτὲ μὲ ἐπιταχυνόμενο μάλιστα ρυθμὸ γιὰ νὰ φθάσουν στὸ σημεῖο τῆς παγκοσμιοτήτας. Ἡ γῆ ὀλόκληρη ἔγινε ἀπτή, ὄρατή, συγκεκριμένη, στενή. Βέβαια ἡ πορεία τῆς ἱστορίας πρὸς τὸν παγκόσμιο χῶρο τῆς ἔχει ξεκινήσει, ἀλλὰ δὲν ὀλοκληρώθηκε ἀκόμη. Πολλές μορφές τῆς ζωῆς — τῆς πολιτικῆς, τῆς οικονομικῆς, τῆς πολιτιστικῆς — θρῖσκονται σὲ μία μεταβατικὴ κατάσταση μεταξύ τοῦ ἐθνικοῦ καὶ τοῦ παγκοσμίου. Τέτοια ἐνδιάμεσα στάδια εἶναι προφανῶς συνασπισμοὶ τῶν κρατῶν, πού τοὺς ἐνώνουν συνήθως πολιτικοκοινωνικὲς ἰδεολογίες καὶ κοινὲς οικονομικὲς ἐπιδιώξεις. Εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα χαρακτηριστικὰ τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ αἰῶνα μας, ἐπακόλουθο ἐν πολλοῖς τῆς καταστάσεως πού ἐπεβλήθη μετὰ τοὺς δύο παγκοσμίους πολέμους τῆς πρώτης πενηκονταετίας καὶ τῶν κοινωνικῶν ἐπαναστάσεων.

Μέσα σὲ αὐτὴν τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη ἐντάσσεται καὶ ἡ ὅλη κίνηση γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἐνότητα, στὴν ὁποία διακρίνει κανεὶς τὴν προοδευτικὴ ἐνοποίηση κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν στόχων πού συμβαδίζει μὲ τὴν γεωγραφικὴ ἐπέκταση μὲ τὴν ἔνταξη καὶ νέων κρατῶν στὴν κοινότητα. Τὸ προσεχὲς θῆμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀπέχουμε λιγότερο ἀπὸ μία τετραετία δημιουργεῖ ποικίλα αἰσθήματα αἰσιοδοξίας, ἐλπίδας, ἀνησυχίας καὶ ἀποτελεῖ θέμα προβληματισμοῦ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν ὁμάδων καὶ στὴν πατρίδα μας. Συγκεκριμένα πολλοὶ διαβλέπουν ἕνα κίνδυνο πολὺ εὐρύτερης ἐπιδράσεως τῶν ἰσχυρότερων σὲ ἀριθμὸ καὶ οικονομικὴ ἴσχυρ κρατῶν εἰς θάρος τῶν ἀσθενεστέρων, μὲ συνέπεια τὴν βαθμιαία ἐξασθέ-

νηση τοῦ ἐθνικοῦ στοιχείου καὶ τὴν κατὰ κάποιον τρόπο ἀφομοίωση τῶν λαῶν τῶν μὲ τὸ καθόλου εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα.

Εἶναι ἕνας θεμιτὸς προβληματισμὸς ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήσει. Γι' αὐτὸ ἀπὸ ὅσο γνωρίζω τὸ Δ. Συμβούλιο τῆς «Χριστιανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων» προγραμματίζει στὸ προσεχὲς μέλλον ἕνα νέο συνέδριο ἀφιερωμένο στὸ ζήτημα αὐτό.

Τὸ θέμα βέβαια εἶναι τεράστιο καὶ στὴ σύντομη αὐτὴ εἰσήγηση θὰ καταβληθεῖ ἡ προσπάθεια μιᾶς διαγραμματικῆς παρουσιάσεως τῆς ἐξελίξεως καὶ τῶν ἐπιδράσεων στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς κατὰ τὸ δυνατόν ἀποσαφηνίσεως μερικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος.

Β'.

Εἶναι βέβαια κοινὸς τόπος ὅτι «ἡ γένεση καὶ ἡ οὐσία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ νοητὴ, ἂν δὲν τὴν ἀναγάγουμε στὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα, στὴ ρωμαϊκὴ πολιτειακὴ παράδοση καὶ νομοθεσίᾳ, στὸ Χριστιανισμὸ καὶ στὸ θάρβαρο ἀλλὰ ἀκμαῖο αἷμα τῶν λαῶν τοῦ Βορρᾶ».

»Τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πνεῦμα ἔδωσε στὸ νεώτερο δυτικὸ κόσμον τὰ ἀντικειμενικὰ μέτρα τῆς ὁμορφίας καὶ τῆς ἀλήθειας. Ἡ ρωμαϊκὴ πολιτειακὴ παράδοση καὶ νομοθεσίᾳ ἔδωσε τὴν ἔννοια τοῦ ὀργανωμένου κράτους καὶ τὸ συστημάτοποιημένο δίκαιο. Ὁ Χριστιανισμὸς ἔδωσε τὴν ἀγάπη καὶ τὴν πίστη, σὰν ὑποκειμενικὲς συγκινήσεις καὶ χάρισε γενικώτερα στὸν νεώτερον εὐρωπαϊκὸ ἄνθρωπον τὴν ἔντονη ὑποκειμενικὴ ψυχὴ. Οἱ λαοὶ τοῦ Βορρᾶ — πρὸ πάντων οἱ γερμανικοὶ — ἔδωσαν τὸ ἀκμαῖο τους αἷμα καὶ τὴν παιδικὴ τους φαντασίαν πού μέσα στ' ἄγρια δόση τοῦ βορρᾶ—

στούς μαγικούς δρυμούς— είχε άσκηθει στά πιό παράξενα δράματα»¹.

Αυτή θέβαια είναι μία πολύ έπιγραμ-ματική άναφορά τών συνιστωσών του εύρωπαϊκού πνεύματος, για την όποια θά άπαιτηθεί μία έστω και συνοπτική άνάλυση, προκειμένου νά έπισημανθοούν οι μετέπειτα έξελιξεις και διαφοροποιήσεις στην πνευματική ιστορία της Εύρώπης.

Βέβαια ή ρωμαϊκή έπίδραση στην πολιτειακή σύγκρότηση και νομοθεσία άφοροϋσε κυρίως στην έπιφάνεια, στις έξωτερικές συνθήκες όργανώσεως της ζωής τών νεωτέρων εύρωπαϊκών κρατών.

Έκείνο όμως πού έπηρέαζε την έσωτερική ζωή και άγγιζε την ψυχή και τó πνεύμα του πολιτιστικά άναπτυσσόμενου εύρωπαϊού ήταν τó έλληνικό στοιχείο και τó χριστιανικό μήνυμα. Μιλάμε συχνά γι' αυτή την συναίρεση του έλληνικού και του χριστιανικού πνεύματος, ίδίως όταν άναφερόμαστε στην παράδοση της Άνατολικής Έκκλησίας, αλλά αυτή ή συχνότητα και ή εύκολια χρήσεως τών όρων αυτών δημιουργεί μία πολύ πρόχειρη και άόριστη εικόνα του πνευματικού αυτού φαινομένου.

Τό θέμα αυτό είχε άπασχολήσει στο παρελθόν τόν Χ.Ε.Ε. και είχε κυκλοφορήσει τόν Μάιο του 1963 είδικό τεύχος τών «Άκτίων» άφιερωμένο στην «διερεύνηση τών ιδεολογικών θάθρων του πολιτισμού μας».

Στό εισαγωγικό άρθρο του τεύχους αυτού άναφέρεται: «Τόν ιδικό μας πολιτισμόν πού άσφαλώς δέν περιορίζεται έντός τών συνόρων της χώρας καυχώμεθα, εις την έπίσημον γλώσσαν τουλάχιστον νά τόν χαρακτηρίσωμεν έλληνοχριστιανικόν. Τόν όρον αυτόν εύκαιρως άκαίρως τόν χρησιμοποιούμε όλοι έκκλησιαστικοί και πολιτικοί, εκπαιδευτικοί και άλλοι ρήτορες ή μή. Ό έλληνοχριστιανικός πολιτισμός όμως και ως όρος μόνον δέν είναι τόσον ένα δεδο-

μένον όσον είναι ένα πρόβλημα και ένα αίτημα. Γίνεται δέ τó πρόβλημα έτι δυσκολώτερον, όταν πέραν του έννοιολογικού καθορισμού ζητήσωμεν τάς έξ αυτού άπορρεούσας συνεπειάς».

Γιά την σχέση αυτή τών δύο διδασχών της άρχαίας και της καινής, του Έλληνισμού και του Χριστιανισμού άφιέρωσε πολλές σελίδες στά γραπτά κείμενα πού μας άφησε ό Άλεξ. Τσιριντάνης, άναφερόμενος σέ σειρά ιστορικών συμβάντων τών διαφόρων χρονικών περιόδων, για νά διατυπώσει την άποψη ότι πρόκειται για δύο ρεύματα, τά όποια άκολουθοούν άλλοτε μία κοινή κοίτη στην έπιφάνεια της ιστορίας και άλλοτε χωρίζουν, ένίστε δέ τά χάνεις και σάν ύπόγεια ρεύματα ξεπροβάλλουν ξανά και πάλι μπροστά μας στόν άνοικτό χώρο για νά διαδραματίσουν τόν κοινό ιστορικό τους ρόλο.

Άναλύοντας μεθοδικά και συγκεκριμένα ό Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος τά κοινά σημεία και τις διαφορές μεταξύ της έλληνικής σκέψεως και της χριστιανικής πίστεως γράφει²:

«Δέν ύπήρχε άλλος ίκανός λόγος για την έρμηνεία της Καινής Διαθήκης άπό τόν έλληνικό, διότι δέν ύπήρχε άλλος φιλοσοφικός λόγος έπί της σκιηής της ιστορίας... Έτσι ήδη οι πρώτοι άπολογητές του Χριστιανισμού άναγκάσθηκαν άπό τά πράγματα νά χρησιμοποιήσουν την έλληνική φιλοσοφία, παρά την συνείδηση της αντίθέσεως, ή όποία ύπήρχε μεταξύ της έλληνικής φιλοσοφίας και της χριστιανικής θρησείας»^{2α}.

Θά άκολουθήσουν και άλλα σημαντικώτερα βήματα προσεγγίσεως τών δύο διδασχών με τούς Άλεξανδρινούς και κυρίως με τούς Καππαδόκες Πατέρες του Δ' αιώνα. «Μέ τó όργανο της έλληνικής σκέψεως θά έρμηνεύσουν οι Πατέρες εις θάθος και πλάτος τó πνεύμα της νέας θρησείας. Έτσι όδηγεί ό Χριστιανισμός σέ μία Άναγέννηση της έλληνικής φιλοσοφίας».

»Η στροφή όμως αυτή τών μεγάλων χριστιανών πρós την φιλοσοφίαν— και αυτό είναι σημαντικό για τις μετέπειτα

1. Π. Κανελλόπουλου: «Ιστορία του Εύρωπαϊκού πνεύματος», τόμος Α', σελ. 18, α' έκδοση 1947.

ἐξελίξεις— δὲν καταφάσκει σ' ὄλη τὴν προηγούμενη παράδοση τῆς φιλοσοφίας. Οἱ ἐκλεκτικοὶ καὶ οἱ Ἐπικούρειοι ἀπορρίπτονται. Ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη ὀρισμένες μόνο ἔννοιες θὰ χρησιμοποιοῦν ἰδίως ἀπὸ τοὺς Πατέρες κατὰ τοὺς ἀγῶνες των. Ἡ στωικὴ φιλοσοφία θὰ ἀσκήσει ἐπίδραση στὴν ἐννοιολογικὴ οἰκοδόμηση τοῦ Χριστιανισμοῦ»^{2β}.

»Ἐπειδὴ δὲ οἱ μεγάλοι ἀγῶνες τῆς Ὀρθοδοξίας ἔγιναν κυρίως στὴν Ἀνατολὴ καὶ ὄχι στὴ Δύση, ἡ ὁποία τελικῶς παρελάμβανε τὶς λύσεις ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, γιὰ τοῦτο μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ φιλόσοφος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Πλάτων, τοῦ ὁποίου τὸ σύστημα ἀποτέλεσε πραγματικὸ ὄπλο-στάσιό γιὰ τὴν διεξαγωγὴ τῶν ἀγῶνων τῆς Ὀρθοδοξίας κατὰ τῶν αἰρέσεων. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους φιλόσοφος τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἔγινε ὁ Ἀριστοτέλης»^{2γ}.

Παρ' ὅτι οἱ βασικὲς συνιστώσες τῶν πολιτισμῶν ποὺ ἀναπτύχθησαν στὴν Ἀνατολὴ καὶ τὴ Δύση (τὸ χριστιανικὸ μῆνυμα, τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, ἡ ρωμαϊκὴ πολιτειακὴ παράδοση) εἶναι κοινές, ἐν τούτοις ἀπὸ πολὺ νωρὶς διαφαίνεται ἡ διαφοροποίησίν των. Βέβαια σὲ αὐτὸ συνετέλεσε ἡ ἰδιοσυστασία τῶν λαῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ρώμης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁποῖο ἂν καὶ ὀριστικοποιήθηκε τὸν ἑνδέκατο αἰῶνα, ἐν τούτοις τὰ σπέρματα τῶν διαφορῶν εἶχαν ἐμφανισθεῖ ἔξι αἰῶνες ἑνωρίτερα.

Ὁ ἱστορικὸς Θεόδωρος Mommsen γράφει χαρακτηριστικὰ:

«Ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος εἶναι στραμμένη πρὸς ἀνατολάς, ἡ δὲ Ἰταλικὴ πρὸς δυσμάς· αὐτὴ ἡ ἑδαφικὴ στροφή τῶν δύο χερσονήσων προδιέγραψε τὴν ἱστορικὴ ἀποστολὴ τῶν δύο μεγάλων λαῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκπορεύθησαν οἱ δύο πολιτισμοὶ τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἔρριψαν δὲ ὁ καθένας τὴν δικὴν του σκιά καὶ τὸν

σπόρο του, ὁ μὲν στὴν Ἀνατολὴ καὶ ὁ ἄλλος στὴ Δύση»³.

Βέβαια στὴ διάρκεια τῶν μέσων χρόνων ὁ ἱστορικὸς ρόλος τῶν δύο κόσμων ὑπῆρξε διαφορετικὸς. Ἡ Ἀνατολή, τὸ Βυζάντιο ἔμεινε σχετικὰ ἀνέπαφο ἀπὸ τὴν πλημμύρα τῶν νέων λαῶν ποὺ κατέκλυσαν τὴν Εὐρώπη, διατήρησε τὴν πολιτικὴν του συνέχεια, ἄσκησε ἔργο ἐκπολιτιστικὸ, ἔγινε ἀσπίδα γιὰ τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως ἔναντι τῶν ἐξ ἀνατολῶν καὶ τοῦ Βορρᾶ ἐπιδρομῶν, δίνοντας σὲ αὐτοὺς τὴν χρονικὴ ἄνεση ὕστερα ἀπὸ ἀλλεπάλληλες μετακινήσεις καὶ ἐσωτερικὲς συγκρούσεις, νὰ σταθεροποιηθοῦν καὶ νὰ ἀποκτήσουν τὴν δικὴν τους ἔθνικὴ συνείδηση, τὴν βραβιαία πολιτειακὴ τους συγκρότηση καὶ τὴν προσαρμογὴν στὶς πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς ἐπιταγὰς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀντίστροφα στὴν ἀνάλογη προσαρμογὴ τοῦ γηρασμένου λατινικοῦ κόσμου στοὺς νόμους τῆς βιολογικῆς νεότητος τῶν γερμανικῶν λαῶν.

Ἡ ἡγετικὴ ὅμως θέση στὴν διαμόρφωση αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ στὴ Δύση ἀνῆκε στὸν Χριστιανισμό. «Καὶ ὄντως ὑπῆρξε εἰς τὴν ἱστορίαν μακρὰ περίοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἡγεσία αὐτὴ ἀπετέλει καὶ κυριαρχίαν ἀπόλυτον καὶ μονοκρατορικὴν. Τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου (363 μ.Χ.) μέχρι τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (1789) ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶχε ἰσχυρὸν ἀντίπαλον εἰς τὴν ἐπιρροὴν του ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ δυτικοῦ πάντως, τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ πέραν τῶν χρονικῶν αὐτῶν ὁρίων ὁ ἄνθρωπος τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ προσέτρεξε πρὸς τὸν Χριστιανισμόν ὡς ἡγέτην. Δὲν γνωρίζομεν πότε ἄλλοτε ὁ ἄνθρωπος προσέτρεξε μὲ τόσην ἐμπιστοσύνην, μὲ τόσην ἐπιμονήν, μὲ τόσην αὐτοθυσίαν καὶ αὐταπάρησιν εἰς ἡγέτην, ὅπως εἰς τὸν ἡγέτην αὐτόν».

»Καὶ ὁ ἡγέτης ἐκυβέρνησε κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος ὄντως ὑπῆρξε μεγαλειώ-

2. 2α. 2β. 2γ. «Ἀκτῖνες», Μάιος 1963. I. N. Θεοδωρακόπουλου: «Ἑλληνισμὸς καὶ Ὀρθοδοξία», σελ. 164.

3. Mommsen Th., Röm. Gesh. 1 σ. 6.

δης και άποφασιστικός διά την διαμόρφωσιν του πολιτισμού μας. Έάν έρωτήσετε τί προσέφερε ο Χριστιανισμός εις τον ευρωπαϊκόν πολιτισμόν, ή άπάντησιν είναι: Μά άπλούστατα τον έδημιούργησε. "Αν ύποθέσωμεν ότι θα ήθελε κανείς να άφαιρέσει από τον ευρωπαϊκόν πολιτισμόν ό,τι ο πολιτισμός αυτός έχει πάρει από την χριστιανικήν επίδρασιν, δέν γνωρίζομεν τί πλέον θα του άπέμενε. Το βλέπομεν άλλως τε αυτό εις τάς ήμέρας μας όπου ή αντιχριστιανική άρνησις άρχίζει να γίνεται συνεπής πλέον και ο πολιτισμός άρχίζει να άδειάζη από τάς άξιας, τάς όποιάς του είχε προσφέρει ο Χριστιανισμός»⁴.

Γ'.

Αυτή ή άπάρνηση από τών χριστιανικών άξιων που ζοϋμε στους καιρούς μας άρχισε θαθμισία έξ αιώνες πριν, από την εποχή της Αναγεννήσεως.

«Η Αναγέννησις είναι μία εποχή στην παγκόσμια ιστορία που παρουσιάζει ιδιαίτερο ένδιαφέρον όχι μόνον και όχι τόσο για τά γεγονότα που συνέβησαν και τις έξελίξεις που έσημειώθηκαν κατά την εποχή εκείνη, αλλά και διότι άπετέλεσε τό κέντρο άγώνος δύο αντίθετων κοσμοθεωριών»⁵.

Με την Αναγέννηση επιχειρείται ή αυτόνομηση του έλληνικού πνεύματος από την κηδεμονία της Έκκλησίας. Μέχρι τότε ή έλληνική σκέψη άποτελοϋσε στοιχείο ύποστηρίξεως για την Καινή Διδαχή. «Η ευγένεια του έλληνικού πνεύματος μόνο ήτο δυνατή να έννοήσει την ευγένεια και τό ύψος της θρησκευίας του Χριστού και με την χαρακτηρίζουσαν αυτό άκρίθειαν και σαφήνεια να διατυπώσει και να μεταδώσει αυτήν. Και τουτο προείπεν ο Κύριος λέγων προς τους αντιπροσώπους του έβραϊκού λαού ότι: άρθήσεται άφ' ύμών ή βασιλεία του Θεού και δοθήσεται ξ-

θνη ποιούντι τους καρπούς αυτού», παρατηρεί ο μακαριστός από Τραπεζούντος Χρύσανθος στην έπίσημο δεξίωση του ως τακτικού μέλους της Άκαδημίας Άθηνών τον Φεβρουάριο του 1940.

Τό έλληνικό όμως πνεύμα δέν έξαντλείται στον Πλάτωνα και τον Άριστοτέλη, τους όποιούς οι Πατέρες της Ανατολικής και Δυτικής Έκκλησίας είχαν ύπ' όψη των κατά την διατύπωση της διδασκαλίας των, ούτε με την φιλοσοφία των Στωικών, ή όποία είχε κάποια συγγένεια με την χριστιανική ήθική. Ο άρχαίος κόσμος περιείχε ακόμη τό διονυσιακό στοιχείο, την έπικουρεία αντίληψη για τη ζωή, τους κυνικούς, τον Πρωταγόρα σαν τον κυριώτερο έκπρόσωπο τών σοφιστών, εισηγητών της σχετικοκρατίας και του ύποκειμενισμού, που όδηγοϋσε κατ' αναπόδραστο συνέπεια στην άσύδοτο άτομοκρατία.

Αυτά όλα τά στοιχεία που είχαν τεθεί στο περιθώριο, όταν κατά την πάλη τών δύο διδασχών της άρχαίας και της καινής, της χριστιανικής, νικήτρια είχε αναδειχθεί ή πίστη στον Χριστόν, αναδιπλώθηκαν, θγήκαν στην επιφάνεια εκ νέου, για να ζητήσουν τό μερίδιο της έπιρροής των στο νεώτερο ευρωπαϊκό άνθρωπο.

Στον άφορισμό του Πρωταγόρα «Χρημάτων πάντων άνθρωπος μέτρον» ο Πλάτων στους «Νόμους» αντίτασσει ότι: «ο δη Θεός ήμίν πάντων χρημάτων μέτρον άν ειη μάλιστα και πολύ μάλλον ή που τις φασιν άνθρωπος» — άρχή θεμελιώδης και για την χριστιανική αντίληψη περι άνθρωπου.

Αυτοί όμως οι δύο άφορισμοί ύποδηλώνουν δύο διαφορετικές στάσεις ζωής, δύο θεωρίες διαζευτικού χαρακτήρα. Για τον λόγον αυτόν ύφίσταται μία μεταξύ των αντίδικία «ένας πόλεμος μεταξύ Πρωταγόρα και Σωκράτη, πόλεμος ο όποιος συνεχίζεται, τό άποτέλεσμα του όποιου θα κρίνει τό μέλλον του πολιτισμού»⁶. παρατηρεί ο Άλέξ. Τσιριντάνης.

4. Άλεξ. Ν. Τσιριντάνη: «Ένα Μήνυμα» 1967, σελ. 67-68.

5. «Διακήρυξη Χριστιανικής Ένώσεως Έπιστημόνων» 1946, σελ. 154.

6. Άλ. Ν. Τσιριντάνη: «Για τά έλληνικά νιάτα», Άθήνα 1978, σελ. 157.

Μέ την Ἐναντίωση λοιπὸν ἔληξε μία περίοδος συνοδοιπορίας μεταξύ Ἀρχαίας καὶ Καινῆς Διδαχῆς πού τὴν διεδέχθη μία νέα ἐποχὴ διαστάσεως μετὰ τὴν ἐμφάνιση ἐνὸς ἀποχριστιανοποιημένου οὐμανισμού.

Πέραν ὅμως ἀπὸ αὐτὴ τὴν θεωρητικὴ ἀναμέτρηση ὑπῆρξαν καὶ οἱ συνέπειές της στὴν κοινωνικὴ καὶ ἀτομικὴ πρακτικὴ. «Ἡ Ἐναντίωση — παρατηρεῖ ὁ Παν. Κανελλόπουλος— πήρε τὴν ἠθικὴ ἐλευθερία γιὰ ἀσυνείδητους, τοὺς ἐσωτερικοὺς φραγμοὺς γιὰ ἐλεύθερα μετακινήσιμα ὀρόσημα, τὴν ὑπεύθυνη βούληση γιὰ μιὰ βούληση κυριαρχία, τὴ ζωὴ γιὰ μιὰ ἀπόλυτα ἀτομικὴ περιουσία. Ὁ Μεσαίωνας ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, δὲν εἶχε θελήσει νὰ ἐμπιστευθεῖ διόλου τὴν ἠθικὴ βούληση τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἐλεύθερη κρίση του, στοὺς ἐσωτερικοὺς φραγμοὺς, πού μπορεῖ ὁ καθένας νὰ θέσει ἐλεύθερα στὸν ἑαυτό του. Ὁ Μεσαίωνας φοβότανε τὴν ἀναρχία. Ἡ Ἐναντίωση φοβότανε τὴν ἐξουσία»⁷. Καὶ προφανῶς τὸ νόημα τῶν ἐνοιῶν τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς ἐξουσίας, τίς ὁποῖες χρησιμοποιεῖ ὁ ἱστορικὸς τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, δὲν ἀνάγεται τόσο στὴν πολιτικὴ τους σημασία ὅσο στὴν πνευματικὴ καὶ εἶναι τὸ ἴδιο μετὰ ἐκεῖνο περὶ πολέμου μεταξύ Πρωταγόρα καὶ Σωκράτη, γιὰ τὸν ὁποῖο μιλήσαμε προηγουμένως.

Ἐνῶ αὐτὲς ἦσαν οἱ ἐξελίξεις στὴ Δύση, στοὺς ἴδιους χρόνους τὸ Βυζάντιο ὑπέκυπτε στὸν Ἀσιατικὴ κατακτητὴ. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι τὸ γεγονός αὐτὸ ἐπηρέασε σημαντικὰ τὸ πνευματικὸ κλίμα στὴν Ἀνατολή. Δὲν ξέρομε σὲ συνθήκες ἐλευθερίας ποιά θὰ ἦταν ἡ συμμετοχὴ τῶν Βυζαντινῶν στὶς πνευματικὲς ζυμώσεις, πού τὴν ἴδια ἐποχὴ ἐλάμβαναν χώρα στὴν Ἰταλία καὶ γενικώτερα στὴ Δύση. Ἴσως ἡ νηφαλιώτερη στάση τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀπέτρεπε τίς ποικίλες ἀντιδράσεις πού ἐκδηλώθηκαν στὴ Δύση καὶ

ἡ ἱστορικὴ πορεία νὰ ἦταν ὀμαλότερη. Αὐτὰ ὅλα ὅμως εἶναι ὑποθέσεις.

Τὸ δεδομένο εἶναι ὅτι στὴν Ἀνατολὴ ὑπῆρξε ἔντονο τὸ πρόβλημα τῆς φυσικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς πνευματικῆς ἐπιβιώσεως τῶν δυναστευομένων λαῶν. Δὲν ὑπῆρχαν λοιπὸν περιθώρια γιὰ πολυτελέστερες ἀνησυχίες καὶ ἀναζητήσεις. Ἐδῶ ὁ πνευματικὸς πλοῦτος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, αὐτὸ πού συνήθως καλοῦμε ἑλληνορθόδοξη παράδοση, χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν συντήρηση τῶν πιστῶν. Καὶ ὁ ὅρος συντήρηση στὴν οὐσιαστικὴ του σημασία, δηλ. στὴν τόνωση τοῦ ἠθικοῦ φρονήματος καὶ τῆς ἐλπίδας, στὴν διατήρηση τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς αὐτοσυνειδησίας, καὶ ὄχι σὲ ἐκείνη πού συνήθως προσάπτουν οἱ δῆθεν προοδευτικοὶ σὰν πρόθεση στασιμότητας καὶ ἀντιδράσεως σὲ κάθε τι τὸ νέο. Ἄλλωστε καὶ στὶς σκληρὲς ὥρες τῆς δοκιμασίας τὸν λόγο ἀλλὰ καὶ τὴ δυνατότητα τῆς παρακλήσεως καὶ βοήθειας ἔχει τὸ αἰώνιο καὶ ὄχι ὀποιοιδήποτε ἐφήμεροι πειραματισμοί. Οἱ πνευματικοὶ αὐτοὶ δεσμοὶ τοῦ λαοῦ μας μετὰ τὴν Ἐκκλησία του καὶ τὸ ἦθος πού αὐτὴ καλλιεργεῖ μετὰ τὴν χριστιανικὴ ἀξίαι, ἐναντι τῶν ὀποιοῦνδήποτε περιπλανήσεων, οἱ ὁποῖες ἐκπορεύονται κυρίως ἀπὸ τὴν διανόηση τῆς Δύσεως καὶ πού ἡ ἐπιρροή της τείνει νὰ πάρει παγκόσμιο χαρακτήρα, δημιουργεῖ ἀπορίες καὶ ἀνησυχίες γιὰ τὴν διατήρησή των, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν συνεχῶς αὐξανόμενη ἐπίδραση τῶν ξένων παραγόντων. Ἀλλὰ γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ θὰ ἐπανέλθουμε στὴ συνέχεια.

Δ'.

Στὶς ἐξελίξεις πού σημειώθηκαν στὴ Δύση ἐκτὸς ἀπὸ τὴν στροφή πρὸς τὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα προστέθηκαν καὶ νέα στοιχεῖα μετὰ τίς μεγάλες θαλασσοπορεῖες καὶ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ νέου κόσμου καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, στοιχεῖα πού ἄλλεξαν κυριολεκτικὰ τὴν ἐξωτερικὴ τουλάχιστον ὄψη τοῦ κόσμου. Πρὸς τὴν κατεύθυνση

7. Παναγ. Κανελλόπουλος: «Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος», τόμ. Α', σελ. 101-102, α' ἔκδοσις 1947.

αὐτὴ συνετέλεσαν καὶ οἱ νεώτερες φιλοσοφικὲς ἀντιλήψεις. Στὰ χρόνια τῆς Ἑλισσάβετ τῆς Α' στὴν Ἀγγλία ἐμφανίζεται ὁ Φραγκίσκος Βάκων, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν φιλοσοφία του ἀρνεῖται ὄχι μόνον τὴν μεσαιωνικὴ σχολαστικὴ φιλοσοφία ἀλλὰ καὶ τοὺς μεγάλους τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀπορρίπτοντας κάθε τελολογία καὶ σκοπιμότητα στὴ φύση, ξαναγυρίζει κατὰ κάποιον τρόπο στὸν προφιλοσοφικὸ ὕλισμὸ τοῦ Δημοκρίτου, γιὰ νὰ καταλήξει σὲ ἕνα πρακτικισμὸ, ἀποτρέποντας τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὶς μεταφυσικὲς ἀναζητήσεις. Θεωρεῖ δηλ. ὅτι ἡ φιλοσοφία χρησιμεύει στὸν ἄνθρωπο μόνον γιὰ νὰ βοηθᾶει στὸ ἔργο τους τὶς ἐμπειρικὲς ἐπιστῆμες. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ὁ Βάκων πίστεψε ὅτι προσέφερε μεγάλη ὑπηρεσία στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες, ὀρίζοντας καὶ ἀναλύοντας στὸ θεμελιακὸ τοῦ ἔργο «Νοῦνιπ Οργανιπ» τὴν ἐπαγωγικὴ, δηλ. τὴν συνθετικὴ ἐμπειρικὴ μέθοδο (τὸ πείραμα καὶ τὴν παρατήρηση), πού διαφέρει ριζικὰ ἀπὸ τὴν ἀπαγωγικὴ, δηλ. τὴν κυρία συλλογιστικὴ μέθοδο τῶν ἀρχαίων πού συστηματοποίησε ὁ Ἀριστοτέλης. "Ἐτσι ὁ Βάκων γίνεται ὁ πρῶτος συστηματικὸς θεωρητικὸς νομοθέτης τῶν θετικῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν καὶ πρόδρομος τοῦ θετικισμοῦ, καὶ συνετέλεσε στὴν προώθηση τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν τελευταίων καὶ κατ' ἐπέκταση καὶ τῆς τεχνολογίας.

Οἱ μεγάλες αὐτὲς ἀλλαγὲς στὶς ἀντιλήψεις τῶν Εὐρωπαίων παρὰ τὶς θετικὲς προσφορὲς στὶς πρακτικὲς ὀψεις τῆς ζωῆς καὶ παρὰ τὶς μεταξὺ τῶν διαφόρων νεωτεριστικῶν τάσεων ἀντιθέσεις των συγκλίνουν στὸ ἐξῆς καίριο σημεῖο: στὴν καλλιέργεια τῆς ἀντιλήψεως ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς καὶ μόνος εἶναι ρυθμιστὴς τῆς μοίρας του καὶ δημιουργὸς τῆς ἱστορίας του καὶ ὅτι πρέπει νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἀντίθετη «προκατάληψη».

Καὶ ἐνῶ οἱ πνευματικὲς ἐξελίξεις πού σημειώνονται στοὺς μετέπειτα αἰῶνες στὴν εὐρωπαϊκὴ διανόηση περνοῦν ἀπὸ

διάφορες φάσεις, ὁ κεντρικὸς ἄξονας των προσανατολίζεται στὴν ἴδια κατεύθυνση, στὴν ἐνίσχυση αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως περὶ τῆς αὐτοδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τὶς ὁποιοδήποτε ἐκδηλούμενες ἀντιδράσεις κατ' αὐτῆς. Τὸ ἔργο τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν καὶ ἐν γένει τοῦ διαφωτισμοῦ τὸν ΙΗ' αἰῶνα στὴ Γαλλία, πού προετοίμασε καὶ τὴν γαλλικὴ ἐπανάσταση εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα θήματα στὴ μετέπειτα πορεία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, πού συνετέλεσε στὴν ὑποβάθμιση τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τῶν μαζῶν στὴ Δύση.

Ἐξ ἄλλου ἡ ἔμφυτη τάση τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ἔρευνα ἐπικουρούμενη καὶ ἀπὸ τὶς ἐμπειριοκρατικὲς ἀντιλήψεις τῆς Ἀγγλικῆς ἰδίως φιλοσοφίας (Bacon, John Locke) εἶχαν σὰν συνέπεια τὴν πρόοδο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν σωρευτικὴ αὐξηση τῶν γνώσεων καὶ κατ' ἐπέκταση στὴν θεαματικὴ τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη. Τὸ γεγονός αὐτό, πού τὸ ζοῦμε σὲ ἔντονο βαθμὸ καὶ στὶς ἡμέρες μας, εἶχε τὶς ἐπόμενες συνέπειες: ἀφ' ἐνὸς μὲν στὴν ἐνίσχυση τῆς αὐτοπεποιηθῆσεως στὸν ἄνθρωπο, ὅτι δηλ. ἐξουσιάζει τὴ ζωὴ του καὶ ἀφ' ἑτέρου «τὴν στροφήν τοῦ βλέμματός του πρὸς τὰ περιεχόμενα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου πρὸς τὸ παροδικὸν καὶ τὸ πεπερασμένον, ἢ ὅποια ἀπέτρεψε τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὸ ἀπόλυτον καὶ τὸ αἰώνιον, πρὸς τὸ ὁποῖον κατευθύνει τὸν ἄνθρωπον ἡ θρησκεία. Ὁ ἄνθρωπος ἀπεξενώθη ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸν του κόσμον ἐντὸς τοῦ ὁποίου μόνον συντελεῖται ἡ ἐπαφή πρὸς τὸ ἀπόλυτον, ἐστράφη ἀποκλειστικῶς πρὸς τὴν φύσιν, πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ ἀπώλεσε τὴν ψυχὴν του»⁸.

Ἐτσι λοιπὸν ὄλα αὐτά, ἡ προβολὴ τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἀπὸ τοὺς διαφωτιστὲς τοῦ ΙΗ' αἰῶνα, ἡ γοητεία πού ἀσκεῖ ἡ πρόδος τῶ φυσικῶν ἐπιστημῶν,

8. Ν. Ι. Λούβαρι: «Μεταξὺ δύο κόσμων», σελ. 11, Β' ἔκδοση 1980.

τὸ αἰσθημα τῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως καὶ ἡ ἐξωστρεφῆς διάθεση τοῦ ἀνθρώπου τὴν ὅποια προκαλεῖ ἡ ἀπόλαυση τοῦ πλοῦτου, τὸν ὁποῖο ἐξασφαλίζει ἡ τεχνολογία, καλλιέργησαν τὴ νοοτροπία τοῦ θετικισμοῦ ἰδίως στὸ δεῦτερο ἡμίσι τοῦ 10' αἰῶνα, πού παρασύρει συνειδήσεις σὲ μία ρηχὴ ἀντιμετώπιση τοῦ αἰνίγματος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, πού μᾶς περιβάλλει. Γι' αὐτὸ γιὰ τὸν ἀθεϊσμό, πού εἶναι ἐν πολλοῖς παράγωγο τῆς θετικιστικῆς ἀντιλήψεως ὁ Παν. Κανελλόπουλος διετύπωσε τὶς ἐπόμενες παρατηρήσεις σὲ μία ἀπὸ τὶς τελευταῖες του ἀνακοινώσεις ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (στὶς 15 Ἀπριλίου 1983).

«Ὁ θετικισμὸς ἦταν —ὕστερα ἀπὸ μερικτὴς παλαιότερες περιστάσιακὲς ἐκδηλώσεις του τὴν ἐποχὴ τοῦ Διαφωτισμοῦ— ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα (ὑπάρχουν θέβαια καὶ ἄλλα πέρα γιὰ πέρα ἀντίθετα) γνωρίσματα τοῦ 10' αἰῶνα. Γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ὑπερτίμηση τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, πού σημειώθηκε στὴν πιὸ αἰσιόδοξη ὥρα τῶν διανοουμένων αἰσθῶν. Πιστεύθηκε τότε ὅτι ἡ ἐπιστῆμη θὰ ἐξαφάνιζε λίγο λίγο καὶ μάλιστα γρήγορα τὸ ἄγνωστο καθὼς καὶ τὸ δέος, πού προκαλεῖ τὸ μέγα ἄγνωστο. Στὸ δικό μας αἰῶνα, πού ἡ θετικὴ ἐπιστῆμη ξεπέρασε ὅλες τὶς προσδοκίαις τῶν προφητῶν τοῦ 10' αἰῶνα, ἔγινε καὶ γίνεται περισσότερο ἀντιληπτό —καὶ ἀπὸ μεγάλους μάλιστα φυσικοὺς ἐπιστήμονες— ὅτι ὅσο μεγαλώνει τὸ γνωστό, ὁ κόσμος τοῦ ἐπιστητοῦ, τόσο μεγαλώνουν καὶ οἱ διαστάσεις τοῦ ἄγνωστου, τόσο μεγαλύτερο γίνεται καὶ τὸ δέος μας ἀπέναντί του». «Ἡ στάση αὐτὴ τοῦ κόσμου «τῶν μορφωμένων αἰσθῶν» δὲν ἔχει καμμιά ὁμοιότητα, καμμιά βιολογικὴ ἢ ψευματικὴ σχέση μὲ τοὺς κλασσικοὺς Ἕλληνας, πού στὴν ὥρα τῆς ἐφηβικῆς τους αἰσιοδοξίας, εἶχαν ἀρκεσθεῖ στὰ ἐγκόσμια. Οἱ Ἕλληνας αὐτοὶ— ὅπως θγαίνει ἀπὸ τοὺς Πλατωνικοὺς διαλόγους —δὲν ἐκόμπαζαν διόλου γιὰ τὴν «ἀπιστία» τους πρὸς τὰ ὑπερφυσικά καὶ τὰ αἰώνια. Εἶχαν μετρημένες τὶς ἀμφιβολίες

τους. Γιὰ κανένα σοφὰ Ἀθηναῖο δὲν ἦταν ἡ ἀθεΐα τίτλος»⁹.

Ἔτσι λοιπὸν στὰ χρόνια αὐτὰ τῆς ἐπιπόλαιης αὐτάρκειας πού ἐστήριξε ὁ θετικισμὸς, ἓνα ἀπὸ τὰ συμπτώματα τῆς ὁποίας ὑπῆρξε καὶ ὁ ἀθεϊσμός, γεννήθηκε ἡ μαρξιστικὴ ἰδεολογία ἢ μᾶλλον κοσμοθεωρία. Γιατὶ οἱ προφῆτες τοῦ μαρξισμοῦ φιλοδόξησαν, πέραν ἀπὸ τὰ αἰτήματα γιὰ κοινωνικὴ δικαιοσύνη, νὰ δώσουν ἐπιστημονικοφανῆ χροαὶ στὴ θεωρία τους καὶ νὰ αἰτιολογήσουν τὶς ἐπαναστατικὲς τῶν προθέσεις, σὰν ἀναπότρεπτη ἔκβαση τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, τῆς ὁποίας ἐθεώρησαν ὅτι εἶχαν ἀνακαλύψει τὴν νομοτέλειά της. Καὶ ἡ ἐρμηνεία, πού ἔδωσαν στὰ ἱστορικά καὶ κοινωνικά φαινόμενα, ὅπως εἶναι γνωστό, ὑπῆρξε ὕλιστικὴ, προέκταση τῆς φυσικῆς νομοτέλειας. Βέβαια γιὰ τοὺς πολιτικοκοινωνικοὺς τῶν σικοποῦς δὲν τοὺς ἱκανοποιοῦσε ὁ προμαρξιστικὸς ὕλισμὸς. Γιὰ τὴν ἐπαναστατικὴ δραστηριοποίησιν τοῦ προλεταριάτου ἐπῆραν ὅ,τι θεώρησαν σκόπιμο ἀπὸ τὸν ἰδεαλισμὸ τοῦ Ἐγγέλου τὴν διαλεκτικὴ μέθοδο γιὰ νὰ βελιωθοῦν τὸν δικὸν τους διαλεκτικὸ ὕλισμὸ καὶ κατ' ἐπέκταση καὶ τὸν ἱστορικὸ ὕλισμὸ. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο νόμισαν ὅτι ὑπερνίκησαν τὴν ἀντινομίαν μεταξὺ τῆς μηχανιστικῆς νομοτελειαικῆς ἐρμηνείας τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐνεργοῦ δράσεως τοῦ ἀνθρώπου στὴν διαμόρφωσή της, τὸν ὁποῖον ἐθεώρησαν ὡς μοναδικὸ ρυθμιστὴ της. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἐπιδιώξεως τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, ἡ θεωρία αὐτὴ εἶχε εὐρυτάτη λαϊκὴ ἀπήχηση καὶ καλλιέργησε στὶς μάζες ἀντιλήψεις πού τὶς ὀδήγησαν στὴν ἀπιστία καὶ ἐπέτυχαν νὰ ἀδειάσουν τὶς ψυχὲς ἀπὸ κάθε μεταφυσικὴ ἐλπίδα ἀφήνοντας ἓνα κενὸ στὸ ἑσωτερικὸ τοῦ ἀνθρώπου.

Ε'.

«Ὅλα ὅσα σὲ συντομία ἀναφέρθηκαν

9. Παναγ. Κανελλόπουλου: «Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐποχὴ μας», σελ. 60 α' ἔκδοσις 1953.

είναι πολύ γνωστά ιστορικά γεγονότα και έρμηνεύουν την βαθμιαία απομάκρυνση του Εύρωπαϊού από την Πίστη, που τόν είχε έκπολιτισει και την αντίστοιχη κυριαρχία τών αντιλήψεων εκείνων, που συνοπτικά στο παρελθόν ό Α. Τσιριντάνης είχε αποκαλέσει άρνηση. Με αυτό θέβαια δέν σημαίνει ότι έλειψε ή Πίστη σέ ευρέα στρώματα του λαού, καθώς και σέ έπώνυμους εργάτες του πνεύματος και της έπιστήμης. Όμολογίες πίστεως από σοφούς και μεγάλους έπιστήμονες, λαμπρές καλλιτεχνικές δημιουργίες με χριστιανική έμπνευση, έργα αγάπης και άληθινού πολιτισμού θλέπουν συνέχεια τό φώς και μαρτυρούν γιά τη δύναμη του Ευαγγελίου σέ κάθε έποχή. Παρ' όλα αυτά δέν μπορεί κανείς νά άμφισβητήσει την σημαντική παρέκλιση του σημερινού εύρωπαϊού από τις ρίζες του άρχικού του πολιτισμού και την έκτόπιση του χριστιανικού πνεύματος από την μονοκρατορική θέση που κατείχε επί αιώνας έπιτυγχάνοντας έτσι την πολιτιστική και την έν γένει πνευματική ένότητα της Εύρώπης.

Αυτό του είδους ή ένότητα με την έπιρροή τών αντιλήψεων του Πρωταγόρα ότι δηλ. «χρημάτων πάντων άνθρωπος μέτρον» έχει αποδυναμωθεί παρά την γεωγραφική έξάπλωση του εύρωπαϊκού πολιτισμού.

Δέν πρέπει όμως νά μάς διαφεύγει ότι ή τάση πρός τήν παγκοσμιότητα και την έννοποίηση του γηίνου χώρου είναι άπότοκος τών ιστορικών εξέλιξεων στην Εύρωπαϊκή ήπειρο.

Οί Εύρωπαίοι άνεκάλυψαν τις άγνωστες μέχρι πρό πέντε αιώνων ήπείρους, ήλθαν σέ έπικοινωνία με τους λαούς των, τις άποίκισαν, μετέφεραν τις συνήθειές των και με την ύπεροχή τών γνώσεών των και τών τεχνικών μέσων που διέθεταν είχαν και έχουν έν πολλοίς τις πρωτοβουλίες και τόν έλεγχο στην πορεία του κόσμου.

Συνεπώς είναι φυσικό έπακόλουθο τό εύρωπαϊκό πνεύμα και οί ιδεολογίες, που έκπορεύονται από αυτό, νά έχουν παγκόσμια άκτινοβολία στις ήμέ-

ρες μας, πράγμα που έξασφαλίζει και την άνάλογη ισχύ στα εύρωπαϊκά κράτη. Αυτό θέβαια σημαίνει ότι γίνεται μία άνεξέλεγκτη έξαγωγή πάσης φύσεως πνευματικών προϊόντων, άλλα και παραπροϊόντων κακής ποιότητας, που οί ποσότητες τών τελευταίων λόγω της έν γένει καθιζήσεως αύξανουν μέσα σέ ένα κλίμα ιδεολογικής συγχύσεως και διαστάσεως.

Παρ' όλα αυτά, τά όποια δημιουργούν ένα κλίμα μελαγχολίας και άνησυχίας είναι έξ ίσου άναντίρρητο ότι στην πνευματική ιστορία της άνθρωπότητας ύπάρχει μία άμφίδρομη έπίδραση τών διαφόρων πολιτισμών. Η έπικοινωνία τών λαών είχε άνέκαθεν σάν συνέπεια την άνάπλαση και δημιουργία νέων πολιτισμών από στοιχεία παλαιότερων, τά όποια χαρακτήριζε μία υπερχρονική άντοχή. "Έτσι λοιπόν και ένώπιον της σημερινής πραγματικότητας και ειδικώτερα σέ ό,τι άφορā στο έθνος μας, πρέπει νά έχουμε υπ' όψη μας ότι ή όρθόδοξη παράδοσή μας —γιά την διατήρηση της όποίας διατυπώνονται εύλογες άνησυχίες —περιέχει αιώνιες και οίκουμενικές αλήθειες, που δέν είναι εύκολο νά καταλυθούν και οί όποίες μάλιστα είναι έν πολλοίς οί αυτές με εκείνες, που όπως είδαμε, άποτέλεσαν και τις θάσεις του δυτικού πολιτισμού. Συνεπώς ύπάρχει σημείο συνάντησεως και με τό σύγχρονο Εύρωπαϊο. Και αυτή ή συνάντηση δέν είναι κάτι τό άόριστο. Η Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων στην πιό δημιουργική φάση της ιστορίας της τό έκανε πράξη, όταν, γιά νά πολεμηθεί ή ύλιστική προπαγάνδα που είχε έξαπλωθεί στην περίοδο του μεσοπολέμου και τους μετέπειτα χρόνους ένημέρωνε τό έλληνικό κοινό μέσον του δημοσιογραφικού της όργάνου τών «Άκτίων» γιά την στροφή της Εύρωπαϊκής διανοήσεως πρός τις αξίες της Πίστεως, γιά την άνάιρεση τών άρνητικών θεωριών και αντιλήψεων, γιά την καρποφορία στους τομείς τών χριστιανικών γραμμάτων και τεχνών στην δυτική Εύρώπη. Και αντίστροφα εξέπεμπε και τό δικό της μήνυμα πρός την

Δύση για την επιδίωξη ενός συγχρόνου χριστιανικού πολιτισμού.

Ἐξ ἄλλου ἓνα ἐπίσης ἱστορικό φαινόμενο, πού ἐπαληθεύεται ἀπό παλαιότερα καί πρόσφατα γεγονότα, εἶναι ὅτι τὰ πνευματικά κινήματα ἀναπτύσσονται καί ἀνθίζουν συνήθως κάτω ἀπό μὴ εὐνοϊκὲς ἢ καὶ ἐνίοτε ἐχθρικές ἐξωτερικές συνθήκες. Ἡ ἐπιβίωση καὶ ἡ ἐπίδραση τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ ἡ ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ μέσα στὰ ὄρια τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας καὶ μάλιστα ὕστερα ἀπὸ τοὺς φοβεροὺς διωγμοὺς τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ σκέψη καὶ κυρίως τὸ Εὐαγγέλιο περιέχουν ἀλήθειες οἰκουμενικοῦ κύρους, πού παρὰ τὸ δυσμενὲς ἐξωτερικὸ κλίμα καὶ τὴν ἀλαζονία τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, δὲν ἦταν δυνατόν νὰ γίνῃ ἀλλοιῶς, παρὰ νὰ ξεπεράσουν τὰ περιορισμένα ἐθνικά ὄρια ὅπου ἐγεννήθηκαν, νὰ κατακτήσουν πνευματικά τοὺς λαοὺς καὶ νὰ θριαμβεύσουν μέσα σ' ἓνα κοσμοπολιτικό περιβάλλον. Καὶ αὐτὰ τὰ θαυμαστά γεγονότα δὲν ἀποτελοῦν μίαν ἐφάπαξ ἐξάφραση στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ ἐπαναλαμβάνονται, ὡς ἄκις ὑπάρχουν φορεῖς τῶν ἀληθειῶν αὐτῶν, μὲ ἔνθεο ζῆλο γιὰ νὰ ἀγωνισθοῦν γιὰ αὐτές. Καὶ ὁ αἰώνας μας εἶχε τὸ πρόνομιο νὰ ἀναπαραγάγῃ τέτοια λαμπρὰ φαινόμενα κυρίως στὶς χώρες ἐκεῖνες, ὅπου ὁ ἀθεϊσμός ἐπρόβαλε σὰν ἐπίσημο καθεστῶς. Οἱ χριστιανοὶ τῆς Ρωσίας καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐν γένει χωρῶν, αὐτοὶ πού δὲν ὑπέκυψαν καὶ ὅσοι θρέθηκαν ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν ἐξόριστοι στὴ Δύση ἔδωσαν ἐξαιρετικὰ δειγμάτων ἀντοχῆς, πνευματικῆς ζωτικότητος καὶ ἀκτινοβολίας, πού ἀποτελοῦν καὶ ἔλεγχον γιὰ ὅλους μας, ἀλλὰ καὶ μίαν θετικὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν ἀναγέννηση τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος.

Ἄλλα αὐτὰ συνθέτουν μίαν πελώρια εὐθύνη. Διότι ὁ πολιτικὸς ἀπομονωτισμὸς τὸν ὅποιον μερικοὶ ὑπαίνισσονται ἀποτελεῖ χίμαιρα¹⁰ ἐνῶ τὸ Εὐαγγέ-

γέλιο μᾶς θυμίζει τὴν ἐπιταγὴ τοῦ Κυρίου ὅτι «οὐδὲ καίουσιν λύχνον καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν καὶ λάμπει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ» (Ματθ. ε' 15). Τὸν λόγον τοῦ Κυρίου τὸν κάνει ἐπιτακτικώτερον καὶ ἡ μελαγχολικὴ διαπίστωση ἐνὸς μεγάλου Εὐρωπαίου, τοῦ Ἄγγλου ποιητῆ Τ. S. Eliot πού ἔγραφε πρὶν πεθάνῃ: «ἂν ἡ Εὐρώπη πεθάνῃ σὰν πνευματικὸς ὀργανισμὸς αὐτὸ πού θὰ ἀπομείνῃ γιὰ νὰ ὀργανωθεῖ ὑλιστικὰ δὲν θὰ εἶναι Εὐρώπη, ἀλλὰ μίαν ἄμορφη ὀλότητα ἀπὸ ἀνθρώπινες ὑπάρξεις, πού θὰ μιλοῦν διαφορετικὴ γλῶσσα».

Ἕνας κόσμος οἰκονομολόγων, τεχνοκρατῶν, πολιτικῶν προβληματίζεται γιὰ τὴν προσαρμογὴ τῶν ἐθνικῶν δεδομένων καὶ μεγεθῶν στὶς νέες καταστάσεις, πού θὰ προκύψουν γιὰ κάθε χώρα, ὅπως καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, στὸ νέο καθεστῶς πού θὰ διαμορφωθεῖ γιὰ τὰ μέλη-κράτη τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων. Πόσο μᾶλλον αὐξημένη ἀλλὰ καὶ γόνιμη ἀνησυχία πρέπει νὰ διακατέχει ὅλους ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι θεωροῦν τὸν ἑαυτὸ τους ἐθελοντικὰ στρατευμένο στοῦ «καλοῦ τῆ λεγεῶνας» γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση τῆς Εὐρώπης.

Ἄς εὐχηθοῦμε τὸ συνέδριον τῆς Χ.Ε.Ε., πού προγραμματίζεται γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν, νὰ γίνῃ ἀφετηρία νέων ἐξορμήσεων γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐργασία, πού τελεῖται στὸν χωρὸ αὐτόν. Καὶ ἐπειδὴ τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι τεράστιον θὰ χρειασθεῖ εὐρεία συμπαρατάξῃ ὄλων ἐκείνων, πού πιστεύουν καὶ ἀγωνίζονται γιὰ ἓνα ὕγιον χριστιανικὸ ἀνθρωπισμὸ, ὁ ὅποιος εἶναι ἡ προϋπόθεσις γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση καὶ τὴν ἀποκατάστασι τῆς πολιτιστικῆς ἐνότητος τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. «Ἡ Εὐρώπη — εἶχε πεῖ ὁ πρὸ εἰκοσαετίας περίπου ἀποθανὼν Πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας Ζωρζ Πωμπιντοῦ, ὑπονοώντας τὶς Εὐρωπαϊκὲς Κοινότητες— δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀπλῶς μίαν κοινότητα ἐμπόρων. Ἔχει ἐπινοηθεῖ καὶ πραγματοποιηθεῖ γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησι τοῦ ἀνθρώπου».

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΙΟΥΛΙΟΣ 1989

10. Ἴδε σχετικὰ ἄρθρα τοῦ π. Ἱερωνύμου Κοτσῶνη: «Ἀνάγκη συνείπουδς γραμμῆς», «Ἀκτίνες», Μάιος 1953, σελ. 162-63.

ΒΙΩΜΑ ΠΟΝΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΛΑΓΜΑ ΖΩΗΣ

Μέσα από τὸν συννεφιασμένο μας οὐρανὸ προβάλλουν κάθε τόσο μερικές ἀκτίνες. Εἶναι οἱ πνευματικὲς μαρτυρίες ποὺ ἀκούγονται καμμιά φορά καὶ μᾶς δίνουν κουράγιο καὶ ἐλπίδα. Εἶναι οἱ θαρραλέες φωνὲς τοῦ πνεύματος, ποὺ δὲν λείπουν εὐτυχῶς καὶ στοὺς καιροὺς μας. Καὶ πρέπει νὰ τὶς προσέχουμε αὐτὲς τὶς φωνὲς καὶ νὰ μὴ τὶς ἀφίνουμε νὰ σθῆνουν, πρῶτα γιὰ νὰ ἔχουμε μιὰ πιὸ ἀληθινὴ εἰκόνα τῆς πραγματικότητος καὶ ἔπειτα γιὰ νὰ ἐνισχυώμαστε στὸν ἀγῶνα μας.

★

Τὴν τελευταία πενταετία δὲν ἔλειψαν μερικὰ τέτοια κείμενα ἀξιόλογης μαρτυρίας. Θὰ ἀναφέρουμε τὸ βιβλίον τοῦ Ζήσιμου Ἰορρεντζάτου «Τὸ τετράδιο τοῦ Μακρυγιάννη» (1984). Ἀπὸ τὰ ὄσα γράφτηκαν γιὰ τὴ σπουδαία ἀνακάλυψη τοῦ χειρογράφου τοῦ γενναίου στρατηγοῦ, ποὺ πῆρε τὸ ὄνομα «Ὁράματα καὶ θάματα», ἡ μελέτη τοῦ Ζ.Ι. φαίνεται νὰ εἶναι τὸ πιὸ σημαντικό σχόλιο.

Ὁ Ἰορρεντζάτος ξεκινᾷ ἀπὸ δύο βαρυσήμαντους χαρακτηρισμούς. Ὁ πρῶτος προέρχεται ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ θρῆκε τὸ χειρόγραφο, τὸν Γιάννη Βλαχογιάννη. Ἔστω κι ἂν δὲν κατανόησε ὅλο τὸ πνευματικὸ βάθος τοῦ στρατηγοῦ, ὅμως ὁμολογεῖ: «Ἡ ὄψις αὐτοῦ τοῦ γήρατος καὶ τῶν παθημάτων εἶχε προσλάβει ἔκφρασιν τινὰ ἐγκαρτεροῦντος ἐρημίτου ἢ μάρτυρος... Εἶχε τὸ ἦθος ἐκεῖνο τὸ ἀπερίγραπτον, τὸν ἀέρα τῆς λεβεντιάς τῆς οὐδέποτε γηρασκούσης, ἀλλὰ θαλλούσης πάντοτε. Τὸ ἀποστεωθὲν αὐτοῦ πρόσωπον, οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ θαθέως κοῖλοι ἀλλὰ πάντοτε ἀπαστράπτοντες, ἐλαφρῶς καστανοὶ τὸ χρῶμα, ἡ γενειὰς ἢ κατὰλευκος καὶ ἡ κόμη ἢ

ὀπίσω μέχρι τῶν ὠμων καταπίπτουσα, τὸ φαλακρὸν μέτωπον μετὰ τῆς βαθείας πληγῆς, ἡ ρις ἡ ὑπόγυρος καὶ ὁ πῶγων ὁ ἰσχυρὸς, πάντα συνηνοῦντο εἰς σύνολόν τι ἀνδρικὸν ἄμα καὶ γλυκὺ, βλοσυρὸν καὶ πλήρες ἀγαθότητος, εὐπροσῆγορον καὶ ἀγέρωχον, ἀρματολικὸν καὶ ἱερατικὸν συγχρόνως».

Ὁ δεύτερος σημαντικὸς χαρακτηρισμὸς προέρχεται ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ πρῶτος πῆρε στὰ σοβαρὰ τὸ ἀγνοημένο ὡς τότε χειρόγραφο, τὸν Γιώργο Σεφέρη: «Κάθε φορά ποὺ ἡ φυλὴ μας γυρίζει πρὸς τὸ λαό, ἀναμορφώνεται ἀπὸ τὸ λαό, συνεχίζει τὴν παράδοση ποὺ μῆκε θριαμβευτικὰ στὴ συνείδηση τοῦ ἔθνους καὶ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση. Ὁ ἀγῶνας ἐκεῖνος ἦταν ἕνα κοινωνικὸ, πολεμικὸ καὶ πολιτικὸ γεγονός. Ἦταν συνάμα καὶ ἕνα πνευματικὸ γεγονός. Ἀπὸ τὴν τελευταία τούτη ἄποψη, τὴν πιὸ ἀγνοημένη, εἶναι σημαντικό νὰ ἔχουμε τεκμήρια σὰν αὐτὰ ποὺ μᾶς ἔφησε ὁ Μακρυγιάννης.

Καὶ σὲ ἄλλο σημεῖο, στὰ 1943, ἔγραφε πάλι ὁ ποιητής: «Ἀπὸ τὰ 26 ποὺ ἔπεσαν στὰ χέρια μου τὰ Ἀπομνημονεύματα, ὡς τὰ σήμερα, δὲν πέρασε μῆνας χωρὶς νὰ ξαναδιαβάσω λίγες σελίδες τους, δὲν πέρασε ἑβδομάδα χωρὶς νὰ συλλογιστῶ αὐτὴ τὴν τόσο ζωντανὴ ἔκφραση. Μὲ συντρόφευαν σὲ ταξίδια καὶ σὲ περιπλανήσεις, μὲ φώτισαν ἢ μὲ παρηγόρησαν σὲ χαρούμενες καὶ σὲ πικρὲς στιγμὲς. Στὸν τόπο μας, ὅπου εἴμασταν τόσο σκληρὰ κάποτε αὐτοδίδακτοι, ὁ Μακρυγιάννης στάθηκε ὁ πιὸ ταπεινὸς ἀλλὰ καὶ ὁ πιὸ σταθερὸς διδάσκαλός μου».

Μετὰ ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς προεισαγωγικὲς καταθέσεις ὁ Ἰορρεντζάτος προχωρεῖ στὴν οὐσιαστικὴ προσέγγιση τοῦ μεγάλου κειμένου, τοῦ δευτέρου δηλαδή ἔργου τοῦ Μακρυγιάννη, ποὺ εἶναι

καί τὸ πιὸ ἐξομολογητικό. Ὁμολογεῖ ξεκάθαρα: «Δυὸ πράγματα καθὼς ξέρουμε ξεχωρίζουν στὸ ἔργο του ἀπάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα: πατρίδα καὶ θρησκεία. Αὐτὰ εἶναι τὸ "Ἄλφα καὶ τὸ Ὠμέγα τοῦ Μακρυγιάννη. Δίχως τὰ δυὸ αὐτὰ γράμματα δὲν κατέχεις τὴν ἀλφαβήτα του καὶ δίχως τὴν ὑπόλοιπη ἀλφαβήτα δοκιμάζεις μάταια νὰ συλλαθῆσεις τὰ γραφόμενά του».

Αὐτὸ εἶναι βασικό. Ὁ μεγάλος ἥρωας κινεῖται καὶ στὰ δυὸ βασίλεια, στὸ βασίλειο τοῦ Θεοῦ καὶ στὸ βασίλειο τοῦ Καίσαρα. Μὲ τὸ πρῶτο εἶχε πάρε δῶσε ἀπὸ τὰ γενοφάσκια του. «Ἀπὸ ἐνοῦ χρόνου παιδί μὲ ἐσυνήθισαν οἱ γονεοὶ μου νὰ κάνω μετάνοιες», γράφει ὁ ἴδιος. Ἐκεῖ στὸ βασίλειο τοῦ Θεοῦ (μέσα μας) ἡ δικαιοσύνη, πού ὁ Μακρυγιάννης ζητοῦσε σ' ὅλη τὴ ζωὴ του — σχολιάζει ὁ Ζ. Λ. — δὲν ἀλλάζει, δὲν εἶναι προσωρινὴ ὅπως ἡ ἄλλη, ἀλλὰ εἶναι «δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα», παντοτινὴ. Τὸ βασίλειο τοῦ Καίσαρα μὲ τὴν ἀλλοπρόσαλλη δικαιοσύνη του, πού δὲν εἶναι μιὰ καὶ παντοτινὴ, ἀλλὰ πολλές καὶ μεταβατικὲς «δικαιοσύνες», πότε ἡ δικαιοσύνη τούτης καὶ πότε ἡ δικαιοσύνη τῆς ἄλλης μερίδας, παρατάξης καὶ φατρίας... τὸ βασίλειο τοῦ Καίσαρα, λοιπόν, τὸν ἀντάμειψε καὶ τὸν συγύρισε τὸν Μακρυγιάννη καλὰ, ἐδῶ πού τὰ λέμε, μιὰ καταδικάζοντάς τον σὲ θάνατο καὶ μιὰ προσιθιάζοντάς τον σὲ ἀντιστράτηγο, τὴν τελευταία βδομάδα προτοῦ πεθάνει ἀπὸ σωματικὴ ἐξάντληση.

Κι ὅταν κινεῖται μέσα στὸ βασίλειο τοῦ Καίσαρα ὁ πονεμένος στρατηγός, πάντα ἀπεινίζει ψυχικὰ τὸ ἄλλο βασίλειο, τὸ αἰώνιο. «Ὅταν ἀγωνίζεται γιὰ τὸ Σύνταγμα, αὐτὸ τὸ θεωρεῖ σάν κάτι ἱερὸ ὅπως καὶ τὸ 21. Στὸ τετράδιό του ἀπευθύνεται στὸ Θεὸ γιὰ νὰ τοῦ πῆ: «Κύριε, μᾶς ἀνάστησες τὰ 1821... μᾶς ἀνάστησες Κύριε, τὰ 1843». Κι ἄλλοτε εἶχε δηλώσει ὁ ἴδιος πὼς αὐτὸς εἶναι «μὲ τὸ Σύνταγμα, τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Θεοῦ». Δὲν τὸ θεωρεῖ μόνο πολιτικὸ ἀπόκτημα, ἀλλὰ «δῶρον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ κεῖνο δὲν μάτωσε μύτη κανενοῦ».

Καὶ στὸν Κωλέτη εἶχε πει: «Δὲν εἶναι τοῦτο τὸ Σύνταγμα σάν τὰ δικὰ μας, ὅπου χάνονται τόσοι ἄνθρωποι... Ἐκεῖνα ἦταν δικὰ μας συντάγματα τοῦτο εἶναι τοῦ Θεοῦ...».

Εἶναι πολὺ ἀξιοπρόσεκτη ἡ σύγκριση πού κάνει ὁ κριτικὸς μας ἀνάμεσα στὸν ἀγράμματο Μακρυγιάννη καὶ στὸ σοφὸ Σωκράτη. Ὅπως ἐκεῖνος, θὰ μπορούσε νὰ πῆ κι αὐτός: δὲν εἶμαι πολιτικός, «οὐκ εἰμὶ τῶν πολιτικῶν». Παράξενες ἀντιστοιχίες. Ὅπως ὁ Σωκράτης, δὲν ἀνῆκει καὶ ὁ Μακρυγιάννης σὲ κανένα κόμμα ἢ φατρία. Ὅπως ἐκεῖνος, ἔτσι κι αὐτὸς νιώθει πὼς ἔχει μιὰ ἀποστολή. Ὅπως ἐκεῖνος, ἀκούει κι αὐτὸς τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ. Τὸ τετράδιό του εἶναι γεμάτο ἀπὸ τὰ σημεῖα τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀποστροφή τοῦ ταλαιπωρημένου στρατηγοῦ πρὸς τὸν φιλόσοφο: «Καθήμενος Σωκράτη, οἱ πατριῶτες σου δὲν γνώριζαν τὸν ἕναν Θεόν, ἐσύ μόνος τὸν γνώρισες, καὶ δι' αὐτὸ σὲ φαρμάκωσαν».

Καὶ σχολιάζει ὁ Ζ.Λ.: Τὸ τετράδιο τοῦ Μακρυγιάννη — κείμενο φαινομενικὰ ἀπλοϊκὸ στὴν ἀρματοωσιά του, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ μεγάλα κείμενα τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας — μᾶς δείχνει μὲ τὴν προσωπικὴ μαρτυρία του τὴν αἰώνια ἀντιδικία ἀνάμεσα στὴν ἐπιταγὴ τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν ἐπιταγὴ τοῦ Καίσαρα. Γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ ἔχουμε ἐδῶ, στὰ χρόνια μας, (σὲ αὐτὸν τὸν ἀγράμματο) τὴν ἴδια αἰώνια σύγκρουση τοῦ ἑνὸς μὲ τὸ ἄλλο βασίλειο — ὅπως στὴν Ἀντιγόνη ἢ ὅπως στὸν Σωκράτη — καὶ ἐκεῖνο πού κάνει τὴν ἀνεπαίσθητη ἀλλὰ τὴν τρομερὴ διαφορά τους, τὴν ἀκόλουθη πολὺ ἀπλή: τὸ ἕνα βασίλειο θρῐσκειται ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, τὸ ἄλλο μέσα του. Ἐκεῖ παίζεται τὸ μεγάλο παιχνίδι καὶ κρῖνεται ἡ τύχη τοῦ κόσμου. Σὲ αὐτὴν τὴν διαφορά. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Σωκράτη στὴν Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία εἶναι ταυτοσημὴ σχεδὸν μὲ τὴν ἄλλη ἀπάντηση πού δόθηκε στὰ Ἱεροσόλυμα: «Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» (Πράξεις ε' 30). Παρόμοια ἀντιστοιχία ἔχουμε μεταξὺ

Σωκράτη, Μακρυγιάννη και κατά Ματθαίον ιστ' 26: «τί γάρ ὠφελείται ἄνθρωπος, ἔάν τὸν κόσμον κερδίῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;».

Ὁ Μακρυγιάννης πάλεψε γιὰ τὸ μέσα βασίλειο. Πάλεψε πνευματικὰ καὶ νίκησε. Ταλαιπωρήθηκε «ἐν ἀσθενείαις, ἐν θλίψεσι, ἐν ἀνάγκαις». Ὅσα ἀπὸ τὰ μέσα, ὅσα τοῦ Θεοῦ, τὰ διαφιλονίκησε ἔξω, τὸ βασίλειο τοῦ Καίσαρα τοῦ τ' ἀρνήθηκε. Ἡ σύγκρουση ἦταν φοβερή. Δυὸ δυνάμεις διαφορετικῆς συγκρούσηκαν μέσα του καὶ τὸ ἀποτελεσμα στάθηκε τὸ τεκμήριον ποῦ μᾶς ἄφησε μὲ τὸ σημερινὸ τετράδιον, ἡ Σπηλιά του ἢ τὸ Παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου-Γιαννίου στὸ σπίτι του. Πνευματικὸ δράμα. Πρακτικὰ δὲν μπόρεσε νὰ ρίξῃ χάμω τὸ «μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, τὴν ἔχθραν» ἀνάμεσα στὰ δυὸ βασίλεια. Ἄλλὰ ποῖος τὸ μπόρεσε ἀπ' ὅσους ἀγωνίστηκαν τὸν ἀγῶνα αὐτόν; Τὸ βασίλειο τοῦ Καίσαρα δὲν χωράει τὴν Ἀντιγόνη, τὸν σοφὸ Σωκράτη ἢ τὸν ταπεινὸ Μακρυγιάννη.

Βασικὲς καὶ θεμελιακὲς αὐτὲς οἱ συγκρίσεις γιὰ ἓνα ἀληθινὸ πλησίασμα.

Πολὴ ἀξιόλογη εἶναι ἡ παρατήρηση τοῦ Ζ.Λ.: «Παίζει σημαντικό ρόλο ἀπὸ ποῖα μεριὰ τὸ πλησιάζομε αὐτὸ ποῦ μελετᾶμε. Ὁ Μακρυγιάννης δὲν εἶναι κανένα παρασκευάσμα in vitro γιὰ ἐξέταση ἢ γιὰ νὰ προσδιορίσουμε ἀπὸ τὴ μοριακὴ βιολογία τίς κληρονομικὲς καταβολές του στὴ χημικὴ οὐσία του, τὸ κωδικοποιημένο γενετικὸ μήνυμα, τὸ D.N.A. Χρειάζεται νὰ τὸν πλησιάσουμε ἀπὸ τὴ μεριὰ τῆς ἀγάπης, χρειάζεται κάποια ζέστα, κάποια πίστη ἢ καλοπιστία, νὰ τοῦ κάνομε πίστωση, χρειάζεται κατάφαση, νὰ ἐκτεθοῦμε ἀκόμα ὄχι διστακτικὸ ἀποπράβλημα καὶ ἀμφιβολία..., καθηγητικὴ ἐπιφυλακτικότητα, συστηματοποιημένη μίξερια καὶ κακομοίρικη κουτοπονηριά. Χρειάζεται νὰ τ' ἀφήσουμε ἐκεῖνα ποῦ ξέρομε καὶ νὰ σταθοῦμε κάποτε μπροστὰ στὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ. Μαζί του δὲν μπορείς νὰ εἶσαι λίγος. Νὰ φοβᾶσαι μὴ σὲ ποῦν ἀναχρονιστικὸ ἢ νὰ τὸν

πλησιάζεις μοναχὰ μὲ μιὰ παγερὴ περιέργεια μὴ τύχει καὶ ἐκθέσεις σὲ κανένα σημεῖο τῆς μεγάλης αὐθεντίας σου».

Ἄς θυμηθοῦμε ἐδῶ καὶ τὴν περιφημὴ εἰκόνα τοῦ Μακρυγιάννη γιὰ τὰ δυὸ ποδάρια, ὅπως τὴν ἀνέφερε σ' ἕναν «μισομαθῆ καὶ ἄθρησκον» τὸ θράδυ τοῦ Ἁγίου - Γιαννίου.

Μὲ σπάνια βαθύτητα ἀλλὰ καὶ πολὺ ρεαλισμὸ συνεχίζει ὁ κριτικὸς μας: «Ὁ Μακρυγιάννης δὲν εἶχε γνώσεις, ἀλλὰ εἶχε γνώση. Καταλάβαινε (μιλιὰ γιὰ τὴ θρησκεία τῆς δικιάς μας, σὲ ἄλλες θρησκείες ἀνάλογα) πὼς χωρὶς τὴν Ἐκκλησία — τὸ σύνολο τῶν ὀρθόδοξων πιστῶν ἐνωμένο ὀργανικὰ μὲ τὴν ἴδια ὀρθόδοξη πίστη καὶ διακρινόμενο σὲ κλῆρο καὶ σὲ λαὸ — ὄρατὴ καὶ ἀόρατὴ μαζί, ζωντανούς καὶ πεθαμένους, δὲ γίνεται νὰ ἐπικοινωνήσει κανένα προσωπικὰ μὲ τὸ βασίλειο τοῦ Θεοῦ, μὲ ἄλλα λόγια, νὰ θρησκέμει ἀποτελεσματικὰ, σὰν θελήσει νὰ ποτίσει, νὰ βοτανίσει καὶ νὰ ἀναστήσει τὴν πανανθρώπινη ρίζα τῆς πνευματικῆς ἢ τῆς θρησκευτικῆς ἀνάγκης μέσα του. Ἡ θρησκεία δὲν εἶναι κατασκευὴ τοῦ νοῦ νὰ τὴ φτιάχνουν οἱ σοφοὶ στὸ γραφεῖο τους, ὅπως μπορεῖ νὰ νόμιζε... ὁ Auguste Comte μὲ τὴ θρησκεία τῆς ἀνθρωπότητας ἢ ὁ Καίρης μὲ τὴ Θεοσέβεια, ὥστε νὰ ἀπαρατήσεις ἐσὺ μιὰ ἀπὸ τίς μεγαλύτερες πνευματικὲς παραδόσεις στὸν κόσμον, ζυμωμένη ἀποπάνω μὲ τὴν περιούσια γλώσσα τὴν ἑλληνικὴ, καθαγιασμένη δυὸ χιλιάδες χρόνια τώρα ἀπὸ ζωντανούς καὶ πεθαμένους, ποῦ σὲ αὐτὴ γεννήθηκαν, βαφτίστηκαν, στεφανώθηκαν, μετάλαθαν, θάφτηκαν, παράδοση γεννήτρα μιᾶς σκέψης, μιᾶς ἀρχιτεκτονικῆς, μιᾶς ζωγραφικῆς, μιᾶς ὑμνογραφίας, μιᾶς μουσικῆς μὲ ἀπροσμέτρητο βάθος, καὶ νὰ τρέχεις πίσω ἀπὸ τὸ "ἐγὼ" τοῦ καθημιανοῦ παρατώντας τὸ "ἐμεῖς" τῆς θρησκείας σου».

Σήμερα θλέπομε — παρατηρεῖ ὁ σχολιαστὴς — πὼς ὁ ἀγράμματος Μακρυγιάννης εἶχε δίκιο. Δὲν θαμπωνόταν ἀπὸ τὰ ξένα φῶτα, ἀπὸ τὰ εἶδωλα τῆς Δύσης. Δὲν δίσταζε νὰ γράφει, ὅτι «ὁ

σοφός Καίρης και άλλοι τοιοῦτοι δίνου-
νουν τζιβαίρικόν πολυτίμητον και παίρ-
νουν άσκιά με άγέρα και κούφια καρύ-
δια». Με αὐτή τή γλώσσα τή θαρραλέα
και τίμια μιλούσε ὁ ἥρωας και ἔλεγε
τόν πόνον του ἑλληνικοῦ λαοῦ. Σ' αὐ-
τόν τόν πονεμένο λαό θρέθηκαν μερι-
κοὶ ξενοσπουδασμένοι νά φέρουν τά
καινούργια φρούτα τῆς Εὐρώπης μετά
τήν ἐπώδυνη ἀπελευθέρωσή του· νά του
μεταδώσουν ἀχώνευτα τίς θεωρίες τῶν
διαφόρων Βολταίρων και Δαρβίνων, με
τελευταίους ἐκπροσώπους του ὀρθολο-
γιστικοῦ διαφωτισμοῦ, καθῶς τελείω-
νε ὁ 19ος αἰώνας, τόν γλυκομίλητο Ρε-
νάν ἀπό τήν Γαλλία και τόν ὠμό Νί-
τσε ἀπό τή Γερμανία. Κι αὐτά τά μον-
τέρνα προϊόντα εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα
νά ἀνατινάξουν τὸ μοναστήρια και τά
ιερά τῆς πατρίδος μας. Πολιτικοὶ και
διεφθαρμένοι ἀρχιερεῖς συμφώνησαν με
τούς Μπαυαρζούς και χάλασαν και
ρήμαξαν ὄλους τούς ναοὺς τῶν μονα-
στηριῶν — θρηνεῖ ὁ Μακρυγιάννης στά
Ἐπομημονεύματά του. Και στό «Τε-
τράδιο» ἐπανερχεται στό θέμα: κατα-
πώλησαμεν μέσα εἰς τίς ἀγορῆς και
στά σοκάκια τά δυσκοπότηρα, διότι δέν
ματαεῖχαμεν τήν ἀνάγκη τους νά με-
ταλάβομεν, πουλήσαμεν τά πολυτίμη-
τα Εὐαγγέλια και ὄλα τά ιερά τῶν να-
ῶν... και κατακερματίσαμεν και τ' ἄ-
για μοναστήρια και τίς ἐκκλησίες και
τίς φικιάσαμεν σπίτια, ἀχούρια και τά
ἐξῆς.

★

Μετά ἀπό τίς σπουδαίες αὐτές ἀνα-
δρομές συμπεραίνει ὁ Ζ.Λ. γιά τόν πο-
λυτραυματισμένο στρατηγό: «Πῶς ἦ-
ταν ἀγράμματος δέν πᾶει νά πεί τίπο-
τα. Χρειάζεται κάποτε νά τὸ πάρουμε
ἀπόφαση πῶς τά γράμματα δέ σημαί-
νουν τά πάντα και συχνά περισσότερο
οκεπάζουν παρὰ πού φανερώνουν. Κρύ-

βει πολλά τὸ χακί τῆς μόρφωσης. Ἐ-
ξω ἀπό τή γραφή του, πού πρέπει ἀκό-
μα νά φᾶμε πολλά καρβέλια γιά νά
τήν πλησιάσουμε, ἂν κανένας ποτέ ἀ-
ξιωθεῖ τέτοιο χάρισμα, σέ ὀρισμένα ζη-
τήματα ζωντανά γιά ἑμᾶς σήμερα ὁ
Μακρυγιάννης ἔχει νά πεί τὸ λόγο του
και θά τόν λέει». Σέ πολλά μᾶς θυμί-
ζει Παπαδιαμάντη με τή γνησιότητά
του και τήν ἀφοσίωσή του στήν Ἄλη-
θεια. Ἀκόμη ὁ σχολιαστής του τόν πα-
ραλληλίζει κάπου - κάπου με τούς φι-
λοκαλικούς Πατέρες, τούς συγγραφεῖς
τῆς Φιλοκαλίας τῶν ἱερῶν Νηπτικῶν.
Δέν ὑπῆρξε «μόνον μαθῶν ἀλλά και
παθῶν τά θεῖα», καθῶς παρατηρεῖ γιά
τόν Γρηγόριο Παλαμᾶ ὁ Νικόδημος ὁ
Ἁγιορείτης. «Γιατί, ἀντίθετα με τήν
διανοητική ἀπασχόληση, ἡ πνευματική
ζωή ἦ εἶναι πραχτική ἢ δέν εἶναι τίπο-
τα. Θεωρία μοναχῆ στήν πνευματική
ζωή δέν ὑπάρχει». Αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσία
και τὸ μεδούλι του μακρυγιαννικοῦ μη-
νύματος.

Και φθάνουμε ἔτσι σέ ἕνα κορυφαῖο
σημεῖο τῆς φιλοκαλικῆς ἡσυχαστικῆς
παραδόσεως, τήν ἀδιάλειπτη προσευχή
και τὸ θεῖο δῶρο τῶν δακρύων. Εἶναι
πραγματικά συγκινητικό και ἐκπληκτι-
κό, πού ὁ πονεμένος στρατηγός, ὁ ὀ-
ποῖος πρωτοστάτησε στά πιὸ μεγάλα
γεγονότα τῆς ἐποχῆς του, περνάει τά
τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του μέσα
στό ἐκκλησάκι του με ἀτελείωτες προ-
σευχῆς και γονυκλισίες. Πολὺ συχνά
τά δάκρυα μιᾶς ἱερῆς κατάνυξης στο-
λίζουν τὸ πολυθασανισμένο πρόσωπό
του. Ἐτσι τὸ τελευταῖο του ἀγώνισμα
εἶναι ἡ ἱερὴ ἴκεσία του στό Θεό γιά
τήν ταλαίπωρη Ἑλλάδα, πού κινδυ-
νεύει και πάλι νά κουρσευτεῖ ἀπό τά
«ἔθνη». Εἶναι ὁ ὕστατος λόγος του και
ἡ ὑπέρτατη κληρονομιά του. Βίωμα πό-
νου και καταστάλαγμα ζωῆς.

Β. ΕΡΑΣΤΟΣ

ΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΓΡΑΦΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑΣ (ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ) ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΜΑΣ

Ἄν προσέξουμε τὸν καθημερινὸ διάλογο, τὸν δικό μας καὶ τῶν ἄλλων, θὰ ἀνακαλύψουμε πλῆθος φράσεων, εἰκόνων καὶ ἐπιφωνημάτων πού εἶναι δανεισμένα ἀπὸ τὸν πλούσιο λεκτικὸ χῶρο τῶν ἱερῶν μας γραφῶν καὶ βιβλίων καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας ὑμνολογίας καὶ τὰ ὁποῖα, ἐπικαλούμεθα γιὰ νὰ κυριολεκήσουμε, νὰ συντομεύσουμε τὴν διατύπωση τῶν νοημάτων μας, νὰ δώσουμε μιὰν ἐναργέστερη εἰκόνα ἢ νὰ ὑπογραμμίσουμε δίνοντας μεγαλύτερη ἔμφαση καὶ ἐπισημότητα στὰ ὅσα λέμε ἢ συζητάμε.

Αὐτὰ τὰ κείμενα πού ξεχωρίζουν γιὰ τὴν πληρότητα καὶ μεστότητα τῶν νοημάτων τους, πού μὲ συντομία καὶ πυκνότητα στὴν ἔκφραση τὰ παρουσιάζουν σὰν ζωντανὲς εἰκόνες, ἔχουν καὶ ἠχητικὰ κάτι τὸ ρυθμικὸ, κάτι σὰν τραγούδι πού ἐντυπώνονταν στὸ νοῦ καὶ στὰ χεῖλη τοῦ Ἑλληνα καὶ συνταιριασμένα μὲ τὴ σκέψη του καὶ τὰ νοήματα πού εἶχε στὸ νοῦ του, τὸν ἔφεραν σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὸ περιβάλλον του.

Στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, ὁ ἀγιογραφικὸς λόγος, ὅπως διδασκόταν μέσα στὰ «κρυφὰ σχολεῖα» ὅπου τὴ θέση τοῦ δασκάλου ἔπαιρναν οἱ παπάδες καὶ οἱ καλόγεροι καὶ τὴ θέση τῶν βιβλίων τὰ ἱερὰ κείμενα, καθὼς καὶ ὁ παραδοσιακὸς λόγος, ὅπως ἔρχόταν ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, μὲ δασκάλους πού τὸ μορφωτικὸ τους επίπεδο ἦταν στὴ στάθμη «κωλυογράμματα», ἔφτανε πολλὲς φορὲς στὸ αὐτὶ σὰν κουτσοσυρμένα λόγια καὶ τὸ αὐτὶ τὸ ἔπαιρνε σὰν ψέλλισμα, σὰν παρηγήσεις ἄλλων ὀλοκλήρων λέξεων, ὅπως στὸ παράδειγμα: «... Ὅτι καὶ νὰ πῆς δὲν σ' ἀκούνε... φωνὴ βοῶντος...» πού προέρχεται ἀπὸ τὸ «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ».

Ὅμως, ὅλα τούτα τὰ λόγια τῆς Ἐκκλησίας — ἔστω καὶ κουτσοσυρμένα πολ-

λὲς φορὲς — εἶχαν ἀρκετὴ δύναμη γιὰ νὰ συνενώσουν τὸν ὑπόδουλο λαὸ μας σὲ μιὰ ἐνιαία θρησκευτικὴ καὶ ἐθνικὴ συνείδηση μὲ μιὰ ὁμορροπὴ διάθεση νὰ δηλώνη τὴν χριστιανικὴ του ταυτότητα μέσα ἀπὸ τὴν καθημερινὴ χρῆση τοῦ ἀγιογραφικοῦ λόγου. Ὁ ἀγιογραφικὸς λόγος δὲν λειτούργησε μόνον σὰν ἔκφραστικό μέσο ἀλλὰ καὶ σὰν ἠθικὴ ἀντίληψη, ὅπως φαίνεται καθαρὰ στὸ διήγημα «ὁ γάμος τοῦ Καραχμέτη» τοῦ Παπαδιαμάντη:

Ὁ Κουμπῆς ἢ Καραχμέτης, πού εἶναι παντρεμένος μὲ τὴν στεῖρα Σειραϊνῶ, ἐπιθυμεῖ πάρα πολὺ ν' ἀποκτήσει ἀπογόνους, ἀπορρίπτοντας ὅμως τὴν ἰδέα τῆς παλλακείας ἐπειδὴ «πτόρνους καὶ μοιχοὺς, κρινεῖ ὁ Θεός». Γι' αὐτό, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Τούρκου ναύρχου Καραχμέτη πού εἶναι φίλος του, βρίσκει τρόπο νὰ τελέσῃ θρησκευτικὸ γάμο μὲ δεύτερη — νόμιμη — σύζυγο, ἀποκτώντας παιδιά πού ἀνάθρεψε ἢ Σειραϊνῶ, φθάνοντας μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν αὐτοθυσία τῆς στήν ἀγιότητα, χωρὶς νὰ ἔρθῃ σὲ ἀντίθεση ὁ Κουμπῆς μὲ τὸ ρητὸ τῆς Γραφῆς πού ὅπως νόμιζε, ἀφοροῦσε μόνον στὶς ἐξώγαμες σχέσεις.

Κάθε φράση τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὅσο ἀποκομμένη κι ἂν ἦταν ἀπὸ τὸ γενικὸ νόημα τοῦ κειμένου ἀπὸ ὅπου προερχόταν, διαμόρφωνε ἠθικὸ κανόνα. Ὁ λαὸς ζοῦσε, τηροῦσε καὶ φοβόταν τὴν παράβαση τῶν ἐντολῶν καὶ τὸ σχῆμα καὶ ἡ σύνθεση τῶν λέξεων τῶν ρητῶν τοῦ Ἐθαγγελίου βοηθοῦσε στὸ νὰ κρατηθεῖ τὸ νόημα τους ζωντανὸ στὴν μνήμη του.

Σὲ ἄλλο διήγημά του πάλι πού τιτλοφορεῖται «Τὰ Μαῦρα Κούτσουρα», ὁ Παπαδιαμάντης ἐξιστορεῖ πόσο βαθειὰ εἶχε ἐντυπωθεῖ στὸ νοῦ τοῦ Ἀγάλου, τοῦ ἡρώα του, τὸ «εὐχὰι γονέων στηρίζουν θεμέλια οἴκων» ὥστε νὰ ἀνάγει σ' αὐτὸ τίς

άποτυχίες που είχε στην προσπάθειά του να παντρευτεί, επειδή δεν συμφώνησε με την γνώμη των γονέων του στην έκλογή της νύφης.

Η ποικιλία των εξελίξεων των διαφορών φράσεων των Γραφών είναι μεγάλη. Άλλες από αυτές έγιναν επιφωνήματα, άλλες κατηγορηματικά επίθετα και άλλες παροιμίες. Έχουμε και τις παραφθορές, χιουμοριστικές παραφθορές πολλές φορές που οφείλονται σε ακουστικές παρηγήσεις, όπως στην περίπτωση του άπλοϊκού χωρικού που ρωτούσε ποιός ήταν ο «σπερτούλης» που έλεγε ο παπᾶς στην εκκλησία. Με πολύ κόπο οι συγχωριανοί του βρήκαν το κλειδί του αινίγματος: ήταν ο συνδυασμός τριών λέξεων «ὡσπερ τοῦ ληστοῦ...».

Άκόμα πιο δύσκολο αίνιγμα ήταν το «τιγκλι - τίγκλι» που μιὰ ἄλλη φορά, κατά τὸν ἴδιο ἄκουατή, εἶπε ὁ παπᾶς. Ἡ λύση τοῦ μυστηρίου ἦταν ἡ φράση «καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν Σου», διότι προφέροντας τὶς συλλαβὲς «τὴν κλη...» σταμάτησε νὰ πάρῃ ἀναπνοὴ καὶ ἀμέσως συνέχισε «τὴν κληρονομίαν Σου». Καὶ ἄλλο ἓνα ἐφεύρημα εἶναι ἡ ὠραία φράση που προέρχεται ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ «ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς» σὴν ὁποία προσκόλλησαν τὸ ὁμοιοκατάληκτο καὶ ὀνοματοποιημένο «καὶ εἶπε Σοὺς!» με τὴ σημασία τοῦ Σοῦτ! που ἐπιβάλλει σιγή.

★

Καὶ τώρα ἂς ἀναφερθοῦμε στὶς πλέον κοινὲς καὶ συνηθισμένες φράσεις καὶ εἰκόνες που ἔχουμε σὲ καθημερινὴ χρῆση σὴν ὁμιλία μας.

Σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία ἀνήκουν τὰ :

«ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης», γιὰ νὰ περιγράψῃ τὴν ἀφθονία ἐκείνων γιὰ τὰ ὁποῖα μιλά.

«Σκεῦος ἐκλογῆς», που χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸν ἰδιαίτερος διαλεκτὸ καὶ ἀγαπητὸ.

«Ἵπερ χιόνα», γιὰ νὰ ἀποδοθεῖ τὸ ἄσπιλο καὶ καθαρὸ,

«Στύλος ἀκλόνητος», γιὰ νὰ τονίσουμε τὴ σταθερότητά του,

«Στήλη ἄλατος», γιὰ νὰ σημάνει τὴν ἐκπληξὴ καὶ τὸ ὅτι ἀποσβολώθηκε κάποιος,

«Ὅρθρου βαθέος», σὴν κυριολεξία πολὺ ἔνωρίς, πρὶν χαράξῃ,

«Καὶ ἐγένετο φῶς», που λέγεται ὅταν ἀνάβῃ μιὰ λάμπα ἢ ἀνοίγῃ ἓνα παράθυρο καὶ μπαίνει φῶς σ' ἓνα σκοτεινὸ χῶρο,

«Βαβυλωνία» ἢ «Πύργος Βαβέλ», που ἐκφράζει τὴ χασμωδία καὶ τὴν ἀσυνεννοησία,

«Ἐρευνᾶ τὰς γραφάς», που λέγεται γιὰ κείνους που περνοῦν τὴ μέρα τους χωμένοι στὰ βιβλία,

«Ἄξιος ὁ μισθός σου», που λέγεται κυριολεκτικὰ ἢ στωικτικὰ γιὰ μιὰ σωστὴ ἢ μιὰ ἀστοχὴ πράξη,

«Ἐνδυμα γάμου». Ἐδῶ συνοψίζονται τὰ προσόντα καὶ τὰ χαρίσματα που ἀπαιτοῦνται γιὰ νὰ γίνῃ κανεὶς δεκτὸς κάπου.

«Ἡ Γέενα τοῦ πυρός», που λέγεται γιὰ νὰ ὑποδηλώσῃ κάποιον φοβερὸ μαρτύριο,

«Τὸ μάννα τοῦ οὐρανοῦ», που συμβολίζει τὴν ἀφθονία τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν,

«Σόδομα καὶ Γόμορρα», ἀποδίδεται σὲ ἓνα τόπο διαφθορᾶς ἢ τοὺς διεφθαρμένους χαρακτήρες,

«Πτωχὸς τῷ πνεύματι», που σημαίνει τὸν ἀπελπιστικὰ ἀνόητο καὶ που ἔρχεται σὲ ἀπόλυτη ἀντίθεση με τὴ σημασία που τοῦ ἀποδίδεται στους μακαρισμούς τοῦ Κυρίου,

«Ὅρος Ἄραράτ», που ὑποδηλώνει ἓνα κουραστικὸ ἀνήφορο.

Πολλὲς φορές, γιὰ νὰ δοθεῖ ἔμφαση στὰ λεγόμενα, χρησιμοποιοῦνται σὰν διανθίσματα οἱ ἀκόλουθες ἐκφράσεις:

«Ἐκοιμήθην καὶ ἴπνωσα»

«Γεύσασθε καὶ ἴδετε»

«Εἶπα καὶ ἐλάλησα».

Τὸ «ἓνα πληρωθῆ τὸ ρηθὲν» χρησιμοποιεῖται — ἴσως με κάποια δόση εἰρωνείας — γιὰ νὰ τονισθεῖ ἢ συμμόρφωση πρὸς τὰ πατροπαράδοτα καὶ ἀποδεκτὰ ἔθιμα καὶ δὲν σχετίζεται ἄμεσα με τὴν σημασία που τοῦ ἀποδίδουν τὰ εὐαγγελικὰ κείμενα που ὑπογραμμίζουν τὶς πραγματοποιήσεις τῶν προφητειῶν στὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου.

Τὸ παροιμιᾶκῆς σημασίας ρητὸ «ὁ ἔχων ὄτα ἀκούειν ἀκούετω» λέγεται ἐξ ἱ-

σου σάν παραίνεση και σάν ἀφυπνιστική κωδωνοκρουσία σέ κάποιον πού ἠθελήμενα ἀποφεύγει νά δεῖ κάποιαν ἀλήθεια πού τόν ἀφορᾷ ἀλλά δέν τόν συμφέρει.

Τό «Μετὰ φόβου Θεοῦ» ἔχει τόσο τήν κυριολεκτική σημασία τῆς θεοσέβειας ὅσο και τήν ἔννοια τῆς πολὺ προσεκτικῆς συμπεριφορᾶς καί τοῦ πολὺ μελετημένου χειρισμοῦ τῶν πραγμάτων, σέ περιπτώσεις περιπλόκων ὑποθέσεων καί προβλημάτων, γιά τήν ἀποφυγή ἀνεπανορθώτων ζημιῶν.

Τό «Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας» τὸ ἐπικαλούμεθα σέ πολὺ σοβαρὲς περιστάσεις καί ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ «βάλε τὸ χέρι στήν καρδιά πρὶν πάρεις ἀπόφαση κι ἀπαντήσεις» κι εἶναι μιὰ ἐπίκληση στή συνείδηση τοῦ ἀτόμου ἢ τῆς ομάδας πρὸς τήν ὁποία ὁ ὁμιλητὴς ἀπευθύνεται, μιὰ ἐπίκληση στοὺς ἀκούοντες γιά «νά ἀρθοῦν στό ὕψος τῶν περιστάσεων».

«Ἡ τράπεζα γέμει» — ἔκφραση παρμένη ἀπὸ τὸν κατηχητικὸ λόγο τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομου, ὑποδηλώνει τὴ μεγαλοπρέπεια ἐνὸς ἐορταστικοῦ τραπεζιοῦ.

Ἀπὸ τὸ «κακείνῳ δίδωσι καὶ τούτῳ χαρίζεται» πού χρησιμοποιεῖ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος γιά νά ἐκφράσει τὴν ἀμέτρητη συγχωρητικότητα καὶ καλωσύνη τοῦ Θεοῦ, προήλθε κατὰ παράδοξο τρόπο τὸ «Καὶ τούτῃ σου δίνω καὶ κείνη σου χαρίζω», πού λέγεται μὲ σκοπτικὴ σημασία σέ περιπτώσεις Ξυλοδαρμοῦ.

«Καὶ εὐθέως ἀλέκτορ ἐφώνησε», στήν περίπτωση πού ἐπαληθεύεται μὲ ἀκρίβεια μιὰ πρόβλεψη.

«Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε» εἶναι ἓνας χαιρετισμὸς κατὰ τὴν προσέλευση ἢ ἀποχώρηση κάποιου καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία.

«Ψυχὴ ζῶσα», λέγεται συνήθως μὲ τὴ στερεοτυπικὴ σημασία γιά νά τονισθεῖ ἡ ἀπουσία ἀνθρώπων ἀπὸ κάποιον ἐρημικὸ τόπο, ὅπως «δὲν ὑπῆρχε ἐκεῖ ψυχὴ ζῶσα» πού εἶναι παρμένο ὁμως ἀπὸ τὸ β' κεφάλαιο τῆς Γενέσεως «καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν».

«Σάββατα Κυριῷ τῷ Θεῷ σου», μὲ τὴν κυριολεκτικὴ του ἔκφραση δηλώνει τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπικοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεὸ τὴν τακτὴ ἡμέρα πού ὀρίσθηκε γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ.

«Θησαυρίζω θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς», μὲ τὴν ἔννοια τοῦ θησαυρισμοῦ ματαίων καὶ φθαρτῶν ἀγαθῶν.

«Ἡ μὲν φωνή, φωνὴ Ἰακώβ αἱ δὲ χεῖρες, χεῖρες Ἡσαῦ», γιά νά χαρακτηρίσουν τοὺς κρυφίνους πού ἄλλα ἔχουν στό νοῦ καὶ ἄλλα ἐμφανίζουν μὲ τὰ λόγια τους.

★

Ἄλλες, πολὺ συνηθισμένες ἐκφράσεις εἶναι κι αὐτές:

«Μὴ φοβοῦ Μαριάμ, γιά νά ἐνθαρρύνουμε κάποιον,

«Ἐνὸς ἔστι χρεία, μὴ μερμινᾶς καὶ τυρβάξεις περὶ πολλὰ» (ὅπου τὸ τυρβάξη τῆς μέσης φωνῆς τοῦ ἀρχετύπου εὐαγγελικοῦ κειμένου παραφθείρεται στήν ἐνεργητικὴ φωνή) καὶ ὑποδηλώνει τὴν ἀνάγκη νά συγκεντρῶνεται ἡ προσοχὴ καὶ ἡ προσπάθεια σ' ὅ,τι ἔχει πρωτεύουσα σημασία καὶ ὄχι στὰ δευτερεύοντα ζητήματα.

«Καρπὸς κοιλίας», ἰδιαίτερα ἀθλητικὸ τῆς εὐτεχνίας καὶ δίνεται καὶ σάν εὐχή «δὸς αὐτοῖς καρπὸν κοιλίας».

Κυριολεκτικὰ ἐπίσης χρησιμοποιεῖται τὸ «ἄφες αὐτοῖς» σάν παραίνεση γιά συγχωρητικότητα καὶ ἐπιείκεια.

«Τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξέλεξατο», δηλωτικὸ τῆς ὀρθότητος μᾶς ἐκλογῆς.

Ἐπάρχουν καὶ ἐπιθέτα πού ἢ ρίζα τους προέρχεται ἀπὸ τὴν Ἁγία Γραφή παρ' ὅλο πού ἡ σημασία τους γίνετα ἐνδύτερη ἀπὸ ἐκεῖνη πού εἶχε σὸ ἀρχικὸ κείμενο, ὅπως λ.χ. «Ἀδαμαῖος» στήν ἔκφραση «ἀδαμαία περιβολή», γιά νά δηλώσει γυμνότητα ὅμοια μὲ ἐκεῖνη τῶν πρωτοπλάστων,

«Προκατακλυσμαῖος», γιά νά ἐκφράσει τὸ πάρα πολὺ παρωχημένο παρελθὸν πού προηγῆθηκε τοῦ Κατακλυσμοῦ,

«Ἐπιστήθιος φίλος», πού προέρχεται ἀπὸ τὴ διήγηση τοῦ Μυστικοῦ Δεῖννου, ὅπου ὁ Ἰωάννης δν ὁ Ἰησοῦς ἠγάπα ἔκλινε τὴν κεφαλὴ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ Κυρίου.

«Ἐπιούσιος», ἐπιθετο παρμένο ἀπὸ τὴν Κυριακὴ Προσευχὴ καὶ σημαίνει τίς καθημερινὲς ἀνάγκες,

«Ἀγαθὸς Ἰσραηλίτης», πού ἐκφράζει τὸν ἄδολο χαρακτήρα, παρμένη ἀπὸ τὸν

χαρακτηρισμό που έδωσε ο ίδιος ο Κύριος για τον Ναθανάηλ,

«Ζαχαρίας», που σημαίνει ένα μικρό σκυλό άνθρωπο,

«Λάζαρος», όνομα κύριο που πήρε σημασία επιθέτου, από το θαύμα της αναστάσεως του Λαζάρου από τον Κύριο και χρησιμοποιείται για να δηλώσει κάποιον που μόλις διέφυγε τον θάνατο, κάποιον που έφθασε τόσο κοντά στην κατάσταση του θανάτου, ώστε η επιβίωσή του να θεωρείται σαν επιστροφή από την άλλη ζωή.

Έκτός από τους παραπάνω χαρακτηρισμούς που παίρνουν θέση επιθέτων, έχουμε και άλλους που έχουν μεταφερθεί στην καθημερινή χρήση είτε αυτολεξεί, αποδίδοντας νοήματα στην κυριολεξία, είτε μεταφορικά σαν παρομοιώσεις, όπως λ.χ.

«Φτωχός σαν τον Λάζαρο», όποιο πρόκειται όχι για τον άναστηθέντα φίλο του Κυρίου, αλλά τον φτωχό Λάζαρο της παραβολής που έπαιτούσε μπροστά στο μέγαρο του άναλήτου πλουσίου για να δηλωθεί η έσχάτη ένδεια και πενία.

Το «δός ήμιν σήμερον» από τη μία έννοια είναι δηλωτικό του ανθρώπου που δίνει όλο του το ενδιαφέρον στην καθημερινότητα και άδιαφορεί για το μέλλον, από την άλλη όμως έχει και την έννοια της προτροπής προς όσους κατέχονται από άγωνιώδη μέριμνα, να θέσουν περιορισμούς στην άγωνία που τους κατέχει και να τα έμπιστευθούν στην πρόνοια του Θεού.

«Δώδεκα φυλές του Ίσραήλ» προκειμένου να έκφραστεί το μέγας πλήθος ή η ποικιλία προελεύσεων.

«Ακρίδες και μέλι άγριο» που δείχνει άπόλυτη λιτότητα από έλλειψη χρημάτων και φαγητών,

«έν χορδαίς και όργάνω», πάντα λέγεται για μια έορταστική και πανηγυρική άτμόσφαιρα,

«Ίνα τί έφρύαξαν έθνη», με την έννοιαν ότι άφρισαν από το θυμό τους οι έχθροί μας, μπορεί όμως άκόμη να λέγεται σαν ειρηνευτική προτροπή από κάποιον τρίτο σε δυο διμάδες ανθρώπων που διαφωνούν ζωηρά σε μια συζήτηση και κοντεύουν να έρθουν στα χέρια.

Σαν έπιφωνήματα και έκφράσεις που

δηλώνουν έκπληξη χρησιμοποιούνται τα ακόλουθα:

«Σώσον Κύριε!»,

«Κύριε έλέησον!»,

«Κύριε των Δυνάμεων!»,

«Διαρρηγγύω τα ήμάτιά μου».

Το τελευταίο λέγεται όμως και για να δώσει έμφαση σε μια άρνηση όπως «Ό τάδε διαρρηγγύει τα ήμάτιά του ότι ποτέ δέν το είπα αυτό».

Άλλη έκφραση που σχετίζεται με ήμάτια και ήματισμó είναι το «Διμερισάντο τα ήμάτιά μου έαυτοίς και επί τον ήματισμόν μου έβαλον κληρον», που λέγεται στην περίπτωση άναξίων διαδόχων ή κληρονόμων που διαδέχθηκαν σε μια δραστηριότητα κάποιον επιτυχημένον άνθρωπο και έξανέμισαν κάθε τι καλό που είχε κατορθώσει ο προκάτοχός τους.

Το ρήμα «κανονίζω» με σημασία προερχόμενη από τον «Κανόνα», δηλαδή τις σωφρονιστικές άσκήσεις που ο πνευματικός κρίνει σκόπιμο να συστήσει στον έξομολογούμενο, παίρνει τη σημασία του «τιμωρώ» ή «διορθώνω». Τον «κανόνισε»= τον διόρθωσε.

Το «θηρίο της άποκαλύψεως», έκφραση παρμένη από την Άποκάλυψη του Εύαγγελιστού Ίωάννου, χρησιμοποιείται για να δηλώσει κάτι που είναι σε τερατώδη βαθμό μεγάλο, κακό ή άσχημο.

Έμφαση, έπίσης, δείχνουν οι έκφράσεις:

«Υπέρ εκ περισσοῦ», προέρχεται από την έπιστολή του Άποστόλου Παύλου προς Έφρεσίους και δηλώνει τη μεγάλη άφθονία και πληρότητα.

«Μόσχος σιτευτός», έκφραση που δείχνει τον υπερέχοντα πλούτο μιας δωρεάς,

«Κρανίου τόπος», για να σημασθεί ένας έρημος ή κατεστραμμένος τόπος,

«Γολγοθάς», υποδηλώνει μαρτύριο και βάσανα.

Υπάρχουν ακόμα και πλήρεις μεταφορές παροιμιών από τα βιβλικά κείμενα στην καθημερινή γλώσσα, όπως στο «άμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα» και έχει έφαρμογή στις κληρονομικές ασθένειες που προέρχονται από την έκλυτη ζωή καθώς και στις περιπτώσεις που ή έλ-

λειψη μιᾶς καλῆς οἰκογενειακῆς φήμης γίνεται ἐμπόδιο στὴ σταδιοδρομία καὶ τὴν κοινωνικὴ ἀνάπτυξη τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ἀπογόνων γενικά.

Τὸ «... αἰσχρὸν ἔστι καὶ λέγειν», χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο στὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολὴ γιὰ νὰ χαρακτηρίσει τὴν αἰσχρότητα τῶν κρυφῶν ὀργίων τῶν εἰδωλολατρῶν τῆς ἐποχῆς του, ἔχει μεταφερθεῖ στὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ ὡς «ὁ αἰσχρὸν ἔστι καὶ λέγειν» γιὰ νὰ χαρακτηρίσει πάλι ἀναισχύντους ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἱκανοποιοῦνται ἂν δὲν ποῦν καὶ δὲν διαπράξουν κάθε δυνατὴ αἰσχρότητα καὶ ἀπρέπεια.

Ἡ ἔκφραση «μοῦ φέρεις τὸν κατακλυσμό», ἔχει βέβαια τὴν καταγωγὴ της στὴ βιβλικὴ διήγηση τοῦ κατακλυσμοῦ, λέγεται σὺν ἐπίπληξη σὲ κάποιον ποὺ κάνει ἀπαισιόδοξες προβλέψεις γιὰ μιὰ ἐργασία ἢ προσπάθεια ποὺ πρόκειται ν' ἀρχίσει.

Ἐπάρχουν κι ἄλλες ἐκφράσεις ποὺ λέγονται εἰς πῶ πολλὰς φορὲς με κάποια δόση εἰρωνείας, ὅπως ὁ «χορὸς τοῦ Ἡσαΐα» ποὺ ἔλκει τὴν καταγωγὴ της ἀπὸ τὴν ἱεροτελεστία τοῦ γάμου ὅπου ψάλλεται τὸ «Ἡσαΐα χόρευε».

«Διωλίζει τὸν κώνωπα καὶ τὴν κἀμηλον καταπίνει», κατ' εὐθείαν προερχόμενο ἀπὸ τὸ 23ο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου καὶ λέγεται με εἰρωνικὴ σημασία γιὰ σχολαστικούς καὶ μυωπικούς ἀνθρώπους ποὺ ἐστιάζουν τὴν προσοχή τους σὲ ἀσήμαντες λεπτομέρειες ἐνῶ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὰ οὐσιώδη καὶ μεγάλα θέματα.

«Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι», ἡ σημασία τῆς φράσεως ἔχει σκωπτικὸ νόημα καὶ λέγεται γι' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν στὰ χέρια τους τὴν ἐξουσία καὶ τὴν ἀσκοῦν με τρόπο κοντόφθαλμο, σχολαστικὸ καὶ πολλὰς φορὲς ἰδιοτελή.

«Ἐπιτρον ἔλαφρό», εἶναι εὐχὴ καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸ μικρὸ Ἀπόδειπνο.

Ἐπάρχει ἀκόμα ἡ ἔκφραση: καληνύχτας καὶ «πασάτανα» ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν παραφθορὰ τοῦ «πάσης σατανικῆς φαντασίας ἀπηλλαγμένον» καὶ ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς ἰδίας εὐχῆς τοῦ Ἀποδείπνου.

Τὸ «ζωὴ χαρισάμενη» εἶναι παραφθο-

ρὰ τοῦ «ζωὴν χαρισάμενος» ἀπὸ τὸν ὕμνο «Χριστὸς ἀνέστη» ποὺ ἔχει χάσει τὴν ἀρχικὴ του σημασία καὶ ὑποδηλώνει ζωὴ μέσα σὲ ἀτιμόσφαιρα γιορτῆς καὶ ἀμεριμνησίας.

Παρόμοια παραφθορὰ εἶναι καὶ ἡ ἔκφραση «μέλι καὶ γάλα», προέρχεται ἀπὸ τὸ «γὴν ρέουσάν μελι καὶ γάλα», τὴν περιγραφὴ δηλαδὴ τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας ποὺ ὑπάρχει στὴν Παλαιὰ Διαθήκη καὶ ξεφεύγοντας ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ της σημασία, ὑποδηλώνει τὴ συμφιλίωση ἀνάμεσα σὲ δύο πρόσωπα ποὺ ἔχουν λόγους νὰ φιλονεικοῦν μεταξύ τους.

Τὸ «Βρῆκε ὁ Φίλιππος τὸν Ναθαναήλ» λέγεται γιὰ δύο ἀνθρώπους ποὺ ταῖριαξαν καὶ ἔγιναν πολλοὶ καλοὶ φίλοι, ἐνῶ ἡ ἀρχικὴ ἔννοια, ὅπως τὴ συναντᾶμε στὸ 1ο κεφάλαιο τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, εἶναι ἀπλῶς διηγηματικὴ καὶ ἐξιστορεῖται πῶς ὁ Φίλιππος προσκάλεσε τὸν Ναθαναήλ, ποὺ εἶχε κάποιες ἐπιφυλάξεις, νὰ ῥθει καὶ νὰ γνωρίσει τὸν Κύριο γιὰ νὰ γίνει κι αὐτὸς ἀπόστολος.

Ἡ εὐχὴ τοῦ πολυχρονισμοῦ «Εἰς πολλὰ ἔτη» ποὺ με τὴν παραφθορὰ καταλήγει «σπολάτη», λέγεται με διπλὴ σημασία, εἴτε με τὴν κυριολεκτικὴ της ἔννοια, εἴτε εἰρωνικά, σὺν ἀποδοκιμασία γιὰ τὴν ἀποτυχημένη διαγωγὴ κάποιου.

Ἀπὸ τὰ λειτουργικὰ λόγια «τὰ ἐξαπτέρυγα Σεραφεῖμ» ἡ λέξη ἐξαπτέρυγα ποὺ σημαίνει τὰ λάβαρα τῆς ἐκκλησίας καὶ ἔχει φθάσει με παραφθορὰ στὴ λέξη «ξεφτέρια» δηλωτικὸ γρηγοράδας καὶ εὐκινήσιας, ἐπειδὴ τὰ λάβαρα ἦσαν εὐκλήνητα στὴν πνοὴ τοῦ ἀνέμου.

Ἄ «ἐξάβαλμος» καὶ ὁ «ἀναβαλλόμενος» ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν ὠραῖο ἐκκλησιαστικὸ ὕμνο «Σὲ τὸν ἀναβαλλόμενον τὸ φῶς ὡς ἡμάτιον» λέγονται γιὰ νὰ δηλωθεῖ ἡ ἐπίπληξη καὶ ἡ μομφὴ ὅπως στὴν ἔκφραση «ἄκουσε τὸν ἐξάβαλμο» ἢ τοῦ «ἔψαλλε τὸν ἀναβαλλόμενος».

Στὴν περιοχὴ τῆς Λαμίας συναντᾶμε τὴν ἔκφραση «θὰ σοῦ ψάλλω τὸν τριλαμπὲ» ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ «τριλαμπὲς τῆς μιᾶς Θεότητος» καὶ ψάλλεται στὴν ἐπιμνημόσυνο ἀκολουθία. Ἡ ἔκφραση αὐτὴ λέγεται με τὴν ἔννοια ἀπειλῆς

καὶ σημαίνει θὰ σὲ βρῶ τὸσο πολὺ ὥστε νὰ πεθάνεις.

Ἄλλος ἰδιωματισμὸς ποὺ χρησιμοποιοῦν στὴν Κεφαλλονιά, εἶναι ἡ ἔκφραση «Γαράντρα» ποὺ σημαίνει μιὰ γυναίκα κακῆς διαγωγῆς. Ἡ καταγωγή της εἶναι ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴ διήγηση τῆς συνομιλίας τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν Σαμαρείτιδα: «πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες, ὃν δὲ νῦν ἔχεις οὐκ ἔστι σου ἀνὴρ».

★

Ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴ συλλογὴ ποὺ παραθέσαμε, φθάνομε στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ λαὸς μας, εὐσεβής, μὲ μέτρο, εὐφάνταστος καὶ χωρατατῆς ἀλλὰ πρὸ πάντων θεοφοβούμενος, διατήρησε τὰ ἱερὰ γράμματα ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ.

Αὐτὸν τὸν φανερωμένο λόγο τοῦ Θεοῦ, πολλὲς φορὲς στὴν ἐμπειρικὴ του γνώση καὶ σχεδὸν μὲ μηχανικὸ τρόπο, κράτησε τὸ ἑλληνικὸ γένος συνεκτικὸ, νὰ τεκμηριώνει τὴν ἱστορικὴ του παρουσία.

Εὐχόμεστε στὸ σήμερα καὶ στὸ αὔριο νὰ διατηρήσουμε ὅλοι μας τὴν ἐπαφὴ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ μας γλῶσσα γιὰ νὰ μὴν ἀλλοτριωθεῖ ὁ καθημερινὸς μας λόγος ἀπὸ τὰ ξενόφερτα τεχνοκρατικὰ κλισιὰ τῆς σύγχρονης ἔκφρασης ποὺ περνᾶνε στὴ ζωὴ μας ὡς κουλτούρα, ἀλλοιώνοντας ὅμως ἡμμεσα καὶ οὐσιαστικὰ τὴν ἑλληνικὴ καὶ θρησκευτικὴ μας συνείδηση, τὴν πολύτιμη παραδοσιακὴ μας παιδεία, δημιουργώντας τὸ χάος στὴν ἠθικὴ μας τάξη.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ Ι. ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΥ

Τὸ ἐπόμενο τεῦχος τῶν «Ἀκτίνων»,
θὰ κυκλοφορήσῃ τὴν 1ην Ὀκτωβρίου,
ὅπως κάθε χρόνο.

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΚΑΙΝΑ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΑ

ΙΟΥΛΙΟΣ 1945

ΔΙΑ ΝΑ ΜΕΙΝΗ

Διὰ πρώτην φοράν, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, ἡ στήλη αὐτὴ γράφεται ὑπὸ συνθήκας ὅπως δῆποτε ἤσυχους. Τὸ κα- νόμι δὲν ἀκούεται πλέον — ἡ Ἰαπωνία εἶναι κάπως μακρῶς — εἰρηνικὰ προ- βλήματα ἀναδιοργανώσεως τῆς κοι- νωνίας μὲ αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν μορφήν ἤρχισαν νὰ μᾶς ἀπασχολοῦν, ἀντὶ τῶν πολεμικῶν ἀνακοινωθέντων. Τέλος πάν- των, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια πολέμου, νὰ τὸ πρῶτον φύλλον, τὸ πρῶτον ἄρ- θρον πού γράφεται μέσα εἰς ἀτμόσφαι- ραν εἰρήνης.

Βέβαια, ἡ εἰρήνη αὐτὴ εἶναι ἀκόμη θρέφος, καὶ ἡ ἐξαιρετικὴ θνησιμότης τῆς θρεφικῆς ἡλικίας φαίνεται ὅτι ἔχει καὶ ἐδῶ κάποιαν ἐπίδρασιν. Οἱ καπνοὶ τῶν ἐκρήξεων διελύθησαν, ἀλλὰ δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ἀκόμη ὅτι εὐρήκα- με τὴν ἡσυχίαν τῆς ἀδιατάρακτης εἰ- ρῆνης. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας πού γράφονται μέχρι τῆς ἡμέρας ὅπου θὰ διαβασθοῦν αἱ γραμμαὶ αὐταί, τί θὰ μεσολαβήσῃ ἀρά γε;

★

Ἄλλὰ ὥς ἀφήσωμεν τὰς ἀνησυχίας καὶ ὥς ὑποδεχθοῦμε τὴν περιστεράν τῆς εἰρήνης πού μᾶς ἦλθε, μὲ ἀδιατάρακτον

τὴν χαρὰν διὰ τὸν ἐρχομόν τῆς. Καὶ ἂν φοβούμεθα μήπως ἢ περιστερά αὐτὴ μᾶς φύγη, πρὶν προφθάσῃ κἂν ἴσως νὰ ἀποθέσῃ τῆς ἐλαίας τὸν κλάδον, ἴσως τὸ καλύτερον θὰ εἶναι νὰ προσπαθήσω- μεν νὰ κάμωμεν ὅ,τι ἠμποροῦμεν διὰ νὰ τὴν κρατήσωμεν μαζί μας τὴν πε- ριστεράν αὐτήν.

Καὶ ὥς τὸ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν. Τῆς εἰ- ρῆνης ἢ περιστερά εἶναι πολεμοχαρῆς. Ἀπὸ τὸν πόλεμον θὰ μᾶς λυτρώσῃ ὁ πόλεμος. Ὁ πόλεμος τῆς δημιουργίας, πού θὰ σταματήσῃ τὸν πόλεμον τῆς ἐξοντώσεως.

★

«Si vis pacem...». Ἄν θέλῃς εἰρήνην ἐτοιμάζου... ὄχι! κάνε πόλεμον! Τὸν πόλεμον τῆς ζωῆς. Διότι ὅταν αὐτὸς σταματᾷ, τότε ἀρχίζει ὁ ἄλλος ἐκεῖνος, τοῦ θανάτου ὁ πόλεμος. Ἡ εἰρήνη εἶ- ναι τὸ γέρας μᾶς νίκης, τῆς νίκης εἰς τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα τῶν ἀνωτέρων ἀξιών, τὸν ἀγῶνα τοῦ πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ. Ἡ περιστερά τῆς εἰ- ρῆνης, διὰ νὰ μὴ φύγη πρέπει νὰ ἔχη κάπου νὰ σταθῇ νὰ ξαποστάσῃ. Καὶ αὐτὸ τὸ «κάπου» εἶναι τὸ πεδῖον, ὅπου τὸ Πνεῦμα κυριαρχεῖ ἐπάνω εἰς τὴν ὕ- λην, τὴν ὤμην θίαν, τὸ κατώτερον ἔν- στικτον. Αὐτὸ τὸ πεδῖον πρέπει νὰ ἐ- τοιμάσωμεν διὰ τὴν περιστεράν μας, ἂν θέλωμεν νὰ μεινῃ, νὰ μὴ μᾶς φύγη πά- λιν, πρὶν καλὰ-καλὰ ἔλθῃ.

Καὶ διὰ νὰ τὸ ἐτοιμάσωμεν, χρειάζε- ται ἀγών. Καὶ ὁ ἀγών αὐτὸς — τὸ ἐμά- θαμεν τώρα ἀπὸ τὴν πείραν — μόνον μὲ μίαν δύναμιν διεξάγεται. Τὴν δύναμιν πού δίδει ἡ Πίστις εἰς Ἐκεῖνον, χωρὶς τὸν ὅποιον τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καταστροφὴν!

ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΚΟΛΙΤΣΑΡΑΣ

Πέρασε κιόλας είναι μήνας από τότε που ζούμε χωρίς να βρίσκεται κοντά μας (μιλάμε θέβαια, για το επίγειο σκήνωμά του, κι αυτή ακόμη την απλή σκιά που μάς είχε απομείνει κατά τα τελευταία χρόνια...) του **Ιωάννου Κολιτσάρα**. Άλλά κι αυτήν τώρα τη στιγμή άς είμαστε **σωστοί**, κατά μίμησί του: Τί σημασία έχουν τα σκηνώματα και οι σκιές, όταν πρέπει να αισθανώμαστε —κι όλοένα αισθανόμαστε πραγματικά— την άγιασμένη από τον Θεό ψυχή του να μάς παραστέκη ουσιαστικά με την αγάπη της και την προσευχή της...

★

Μιά που τον «μελετήσαμε», δέν γίνεται να μὴν προσπαθήσουμε να τον ζωντανέψουμε στη μνήμη μας, αφού έχουμε και σπουδαία γι' αυτό βοήθεια από τον προϊστάμενο της «Ζωής» π. Άνάργυρο Σταματόπουλο που είπε και τον επικήδειο.

Ο πολυαγαπητός μας λοιπόν **Ι. Κ.** είχε γεννηθῆ στο χωριό Νεοχώρι Μεσολογίου στά 1903. Όρφανός, από πολύ μικρός κι από τους δύο γονείς του και χωρίς άλλον αδελφό, ήταν όμως προστατευόμενος της θείας Προνοίας: Άνατράφηκε από στενοὺς συγγενείς, που με στοργή τον κατεύθυναν σύμφωνα με τίς κλίσεις του, πρὸς τὴν εὐσέβεια, τὴν ἀρετὴ και τὰ Γράμματα. Άκόμη στο οἰκογενειακό του περιβάλλον βρέθηκαν ἄνθρωποι που είχαν γνωρίσει και θαυμάσει τὸν πατέρα **Εὐσέβιο Ματθόπουλο** και, τὸ ακόμη πιὸ θαυμαστό, στο Νεοχώρι αυτό, στο «Ἑλληνικό Σχολεῖο», τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦλθε και ὑπηρέτησε ὡς καθηγητῆς -θεολόγος ὁ μετέπειτα ἀρχιμανδρίτης **Σεραφεῖμ Παπακώστας**!

Ο **Ι.Κ.** ἔδειξε φανερὴ κλίσι πρὸς τὴ θεολογία, ἐπειδὴ ὅμως ἔλειπαν τὰ οἰ-

κονομικά μέσα, ὁ π. Σεραφεῖμ ἐπρότεινε και τὸν πήραν στο **Τυπογραφεῖο τῆς «Ζωῆς»**, στὴν Ἀθήνα, ὅπου και πάλι ἔγιναν φανερά και τὰ διανοητικά, ἀλλά, πολύ σπουδαιότερο, και τὰ ψυχικά του προσόντα και χαρίσματα. Πτυχιούχος, με ἄριστα, διωρίσθηκε καθηγητῆς σὲ Σχολεῖα τῆς Ἀκαρνανίας και ὕστερα στο **Ἱεροδιδασκαλεῖο τῆς Ἱ. Μονῆς Βελλᾶς Ἰωαννίνων**, που ἔχρημάτισε ἔπειτα και, κυριολεκτικά ἄλλοσμόνητος, διευθυντῆς του. Σ' ὄλες τίς θέσεις, ὅπου ὑπηρέτησε, και ἰδιαίτερα στὴν τελευταία, ἐκτιμήθηκαν και ἡ μόρφωσί του και γενικά οἱ διανοητικές του ἱκανότητες, ἀλλά πολύ περισσότερο ὁ ἐξαιρετικά καλὸς χαρακτήρας του. Ἐνῶ δέν παραμελοῦσε κανένα χρέος και πραγματικά **διεῦθνε** τὴ Σχολή, κανεῖς ἀπὸ τὸ περιβάλλον του δέν ἦταν δυσαρεστημένος μαζί του και, ἀντίθετα, πολλὴ ἀγάπη τὸν περιέβαλλε πάντα. Αὐτὸς που γράφει ἐδῶ τίς λίγες αὐτὲς γραμμὲς και που ὁ μακαριστὸς γέροντας, κατά 5 μόνο ἔτη μεγαλύτερός του, τὸν τιμοῦσε με τὴν ἀγάπη και τὴ φιλία του, εἶχε πολὺ ἀπορήσει και θαυμάσει (ὅταν κάποτε δοκιμάσθηκε ἡ πρὸς τὸν **Ι. Κ.** ἀγάπη νεώτερου συνεργάτου του και ἡ μπροστά σὲ ἄλλους ἀδίστακτη ὁμολογία της) πόσο εἶχε πλεονάσει ἡ ἔμπρακτη ἀπόδειξι και ἀναγνώρισι τῆς ἀνωτερότητας τοῦ «ἐκτὸς συναγωνισμοῦ» «γέροντα».

★

Κινδυνεύει τὸ σημείωμα τοῦτο να τελειώση χωρίς να περιλάβῃ, ὅτι χρειάζεται ἀπὸ τὸ πελώριο πραγματικά και ἀληθινὰ ψυχοφελές, ἔργο τοῦ **Ι. Κ.** — και σὲ τόσους τομείς! Ἄρθρογράφος τοῦ περιοδικοῦ «Ζωή», ὕστερα, μετὰ τὴν ἐκδημία τοῦ π. Σεραφεῖμ, διευθυντῆς τῆς συντάξεως για πολλὰ χρόνια, σὲ πόσες ψυχὲς ἀναγνωστῶν τοῦ Περιоди-

κοῦ δὲν ἔχει συμπαρασταθῆ σ' ὄλα τὰ προβλήματα πού ἀντιμετώπιζαν, φέρνοντας ὡς αὐτὲς τὴν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ σωτηρία. Ἄλλὰ μήπως καὶ τὸν προφορικό λόγο δὲν ἐχρησιμοποίησε γιὰ νάρθη σὲ ἀμεσώτερη ψυχικὴ ἐπαφή με τὶς καρδιὲς τῶν πονεμένων ἀνθρώπων; Ἡ εὐγλωττία του ἦταν μιὰ θύρα ἀπὸ ὅπου ἔτρεχε ἀσταμάτητα καὶ μεταδιδόταν ὀλοένα ἢ ἀφάνταστη εὐτυχία μιᾶς καρδιάς, πού εἶχε ὀλορωτικά καὶ ἀνυποχώρητα παραδοθῆ στὸν Ἰησοῦ Χριστό.

Ἦταν ἀκούρατος στὸ νὰ μαθαίνει κάθε τι πού θὰ βοηθοῦσε τὸν ἄλλον ἄνθρωπο ν' ἀποδιώξῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴ του τὴν ἄρνηση, ὅλον αὐτὸν τὸν πλοῦτο τὸν ἀποθησαύριζε καὶ καθὼς ἦταν ἐργατικός πέρα ἀπὸ κάθε ὄριο, τὸν κατέγραφε ζωντανεμένο ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ του πείρα σὲ πλῆθος βιβλίων.

Ἰδιαίτερα σπουδαία ὑπῆρξε ἡ προσφορά του στοὺς νέους καὶ μάλιστα στὸν σπουδαστικὸ κόσμο, ἀναλόγως πρὸς τὴν ξεχωριστὴ του ἀγάπη καὶ συμπόνια γι' αὐτούς, πού τόσο πολλοὶ ἐκμεταλλεύονται τὴν ἀπειρία τους.

Βασικά ἦταν ὁ θεολόγος, ὁ βαθὺς γνώστης καὶ ἐρμηνευτὴς τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πού με τὶς ἐκδόσεις του ἔφερε κοντὰ καὶ στὸν ἀπλούστερον ἀναγνώστη τὴν ἀληθινὴ σοφία τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, πάντοτε χωρὶς νὰ ἐπιδιώκῃ τίποτε γιὰ τὸν ἑαυτό του, χωρὶς νὰ δελεασθῆ ποτὲ ἀπὸ ἀνθρώπινες ἐπιδιώξεις, ἄχρηστες δόξες καὶ ἀνθρώπινες τιμὲς πού τὶς ἀντιμετώπιζε πάντα, ὅπως εἶναι, πραγματικὰ σκύβαλα.

Ὁ Ι. Κ. εἶχε κατανοήσει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, τὴν ἰδιαίτερη σημασία καὶ ἀξία πού ἔχει τὸ ἔργο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ

καὶ γι' αὐτὸ στὴν προσπάθεια νὰ βοηθήσῃ τὸ ἔργο αὐτὸ δόθηκε με ἀληθινὴ ἀφιέρωση (με τὴ «Χριστιανικὴ Ἑνωσις Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν», ΧΕΕΛ καὶ τὸ περιοδικό της, τὴν «Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἀγωγή»), χωρὶς μολοντοῦτο νὰ παραμελήσῃ καμιάν ἀπὸ τὶς τόσες ἄλλες δραστηριότητές του.

Καὶ ὡς κλείσῃ τὸ σημεῖωμα αὐτὸ με μιὰ γενικὴ παρατήρηση: «Ὅτι σὲ μιὰ ἐποχὴ πού, κυττάζοντας πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς μας κυρίως, διαπιστώνουμε ὅτι, ἂν δὲν λείπουν ἐντελῶς, σπανίζουσιν οἱ χωρὶς σκοπεῖν ἀ σημεία Χριστιανοὶ καὶ βλάπτεται ἔτσι τὸ χριστιανικὸ κήρυγμα, ἄνθρωποι σάν τὸν Ι. Κ. πιστοὶ ἀταλάντευτοι «βαλόντες τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον καὶ μὴ βλέποντες εἰς τὰ ὀπίσω», μᾶς ἐμψυχώνουν γιὰτί, ἐπὶ τέλους, βλέπουμε ζωντανὴ πραγματικότητα δίπλα μας, τὸ θαῦμα τοῦ ὀλοκληρωμένου πιστοῦ, πού δὲν ξέρεται τί θὰ πῆ ὑποχώρησι! Τὴν πνευματικὴν προσωπικότητα τοῦ Ι. Κ. κανένας πειρασμὸς τῆς χαμηλῆς ζωῆς δὲν στάθηκε ἱκανὸς νὰ τὴν ἀμαυρώσῃ. Ἀπόδειξι ὅτι κι ἐκεῖνοι ἀκόμη πού ἐνοιώθαν νὰ τοὺς χωρίζῃ ἀπὸ τὴν κοινὴ ὀφειλὴ τῆς ἀγάπης κάποιον ἀνθρώπινο στοιχεῖο, γιὰ τὸν Ι. Κ. ἔκαναν ἐξαίρεσι.

Γιὰ τὸν ἀληθινά, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ μεγάλον Ι. Κ. πού δεχόταν (σωστότερα θὰ ἴεγα «καταδεχόταν») καὶ με τὴν χαρά(!) ἀλλὰ εὔρισκε καὶ τὸν καιρό, νὰ κἀν συντροφιά με τὸν γράφοντα, ξ ν α δ ά κ ρ υ!

«Κολληθεῖ ἢ γλῶσσα μου τῷ λάρυγγί μου, ἕάν μὴ σου μνησθῶ!...».

ΔΙΟΝ. Ν. ΠΟΘΟΣ (ΚΛΩΝΑΡΗΣ)

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Κάθε τόσο και τώρα τελευταία, ξαναγίνεται συζήτηση, στα σχετικά προς το θέμα περιοδικά, για την ηθική αξίωσι στην Τέχνη, αν είναι σωστό να προβάλλεται στην Τέχνη τέτοια αξίωσι, ή μήπως η Τέχνη είναι αυτόνομη, χωριστός αυτοσκοπός. Η στήλη θέλει να παρουσιάση, πάνω στο σημαντικό αυτό θέμα, τη μοναδική άποψι πού, κατά την αντίληψι της, καταργεί εντελώς τὸ πρόβλημα. Ἀλλά πρώτα-πρώτα θὰ θυμίσῃ μιὰ παλιά τοποθέτησι του ἀπὸ τὸν ἀλησμόνητο φίλο Μπάμπη Δ. Κλάρα.

Κάποτε, παλαιότερα, σ' ἐποχὴ πού ἔμοιαζε μὲ τὴν τωρινή, στὸν πρόλογο κάποιας ποιητικῆς συλλογῆς ὑποστηρίζοταν πὼς «ὄλοι ἐμεῖς οἱ ἀπ' ἕξω δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ εὐλογήσουμε τίς συνθήκες ἐκεῖνες πού δίχως τους δὲν θὰ ὑπῆρχε, ἡ νεκροφιλία ἐκεῖνη πού μᾶς ἔδωσε ἕναν Πόε, ἡ σωματικὴ δυσμορφία ἐκεῖνη πού μᾶς ἔδωσε ἕναν Λεοπάρντι, τὸ μῖσος πού μᾶς ἔδωσε τὸν Ρεμπώ, ἡ ὁμοφυλοφιλία πού μᾶς ἔδωσε τὸν Καβάφη». Ὁ Κλάρας λοιπόν, κρινοντας, στὴν τακτικὴ στήλη του τῆς βιβλιοκρισίας τὴν ποιητικὴ συλλογὴ, δὲν ἄφησε νὰ περάσῃ ἀπαρατήρητος ὁ θαρῦς αὐτὸς λόγος. Ξανανεβάζοντας καὶ πάλι στὸ ψηλὸ της θάβρο τὴν ἀνώτερη ἀξία «ἄνθρωπος», πού ἡ παραπάνω ἄποψι ἐπιχειροῦσε νὰ τὴν γκρεμίσῃ, ἐσημείωνε τὰ ἀκόλουθα ἀποφασιστικὰ καὶ σταράτα λόγια: «Υπάρχει ἔδω μιὰ ἀπάντησι: Πέρα ἀπὸ κάθε κοινωνικὴ σκοπιμότητα, ἡ ἐξάλειψι τοῦ κακοῦ θὰ ὑπηρετοῦσε αὐτὸν τοῦτον τὸν ἄνθρωπο, ἐπειδὴ, ἔστω κι ἂν τὸν στεροῦσε ἀπὸ ἕνα ποιητικὸ κομμάτι, νοσηρὸ κατὰ θάθος κι ἐπιζήμιο, θὰ τὸν ξανάφερνε στὸ δρόμο τῆς φυσικῆς υγείας καὶ τῆς χαρᾶς, πού τόσο τὴν χρειάζεται γιὰ τὸ κοινωνικὸ καὶ ψυχικὸ ἀναφτέρωμά του».

Ἀέρας ψυχικῆς υγείας ἔρχεται μαζί

μὲ τὰ λόγια ταῦτα, κάθε ἄλλο παρὰ συνηθισμένα στὶς σφαῖρες τῆς σύγχρονης τέχνης. Βγαίνουν ἀπὸ σωστὴ ἱεράρχησι τῶν ἀξιῶν —τόσο ἀπαραίτητη σὲ μιὰν ἐποχὴ πού ἔχει φέρει τὰ πόδια στὸ κεφάλι καὶ ἀντίστροφα, δηλαδὴ τόσο ἀνάποδοι, ὥστε νὰ μὴ διστάζῃ κανεὶς νὰ προτιμήσῃ τὴν ἐξάλειψι τοῦ κακοῦ, ἀκόμη κι ἂν αὐτὴ θὰ μᾶς στεροῦσε ἀπὸ ἕνα ποιητικὸ κομμάτι, ὁσοδήποτε σπουδαῖο. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἔτσι ἀδιστακτα, μὲ τέτοιαν ἐτοιμότητα κι ἀποφασιστικότητα πρέπει νὰ μπορούμε ν' ἀπαντήσουμε, ἂν δὲν εἶναι θαρεῖα ἄρρωστος ὁ ψυχικός μας ὀργανισμός: Κι ἂν ἀκόμη ἡ ἐξάλειψι τοῦ κακοῦ θὰ ἴδιωχνε μαζί καὶ κάτι ἀπὸ τὴν ποίησι, οὔτε στιγμὴ δὲν θὰ ἴπρεπε νὰ διστάσουμε νὰ τὸ θυσιάσουμε κι αὐτὸ γιὰ τὸ μεγάλο ἀγαθὸ, νὰ λυτρωθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ κακό.

Μὰ ἄρα γε συμβαίνει αὐτὸ; Βρισκόμαστε δηλαδὴ πραγματικὰ μπροστὰ σ' ἐνα τέτοιο δίλημμα —ἢ τὴν ἐξάλειψι τοῦ κακοῦ ἢ τὴν ποίησι; Ἡ μήπως δὲν θὰ παρουσιασθῇ ποτὲ ἀνάγκη νὰ κάμουμε πρᾶξι τὴν παραπάνω γενναία μας ἀπόφασι; Νομίζω πὼς αὐτὸ τὸ δεύτερο συμβαίνει. Ὅτι δηλαδὴ ἡ ἐξάλειψι τοῦ κακοῦ δὲν θὰ μᾶς στερήσῃ ἀπὸ κανένα ποιητικὸ, γενικώτερα καλλιτεχνικὸ, ἔργο, γιὰτὶ, ἀπλόωστατα, κανένα τέτοιο ἔργο, δηλαδὴ ἀληθινὰ καλλιτεχνικὸ, δὲν εἶναι γέννημα τοῦ κακοῦ, δὲν ἔχει αἰτία του τὸ κακό. Ἰσαῖσα συμβαίνει τὸ ἀκριβῶς ἀντίστροφο: Ὅπου τὸ ὁποιοδήποτε κακὸ σχετίζεται κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὸ ἀληθινὰ καλλιτεχνικὸ ἔργο, ὄχι τὸ κακὸ τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ἡ λαχτάρα τῆς λυτρώσεως ἀπ' αὐτὸ, αὐτὴ εἶναι πού θὰ ἴχη συμβάλῃ στὴ δημιουργία τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἔργου! Ὅχι μόνο δηλαδὴ δὲν ἔχει δώσει ποτὲ τὸ κακὸ ποίησι, καλλιτέχνημα, ἀλλὰ —τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο— ἡ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου πού δέρνεται ἀπ' τὸ κακό, νὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὴν τυραννία του, αὐτὴ μετουσιώνεται ἀπὸ τὸν καλλιτέχνη σὲ ποίησι.

Π. ΚΛΩΝΑΡΗΣ

ΜΑΡΤΥΡΑΣ ΤΟΥ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ

Ἀγαπητές «Ἀκτίνες»,

Στις 25 Ἀπριλίου πέθανε στὸ Παρίσι ὁ Christian Chabanis, σὲ ἡλικία 53 χρόνων ἀπὸ καρκίνο. Ὁ θάνατός του συντάραξε τοὺς πολλοὺς φίλους του καὶ θεωρήθηκε ἀπόλεια στὸν κόσμο τῶν γάλλων διανοουμένων. Γιατί, ἂν τὸ σχίσμα ἀνάμεσα στὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὸν πολιτισμὸ εἶναι τὸ δράμα τῆς ἐποχῆς μας, ὁ Christian Chabanis ἦταν ἕνας ἀπ' αὐτοῦς, συγγραφεῖς, διανοουμένους, ἐπιστήμονες, πού προσπαθοῦν νὰ καλύψουν αὐτὸ τὸ σχίσμα. Διέγραψε δρόμους πού ἀνοίγουν τὸν πολιτισμὸ πρὸς τὸ Εὐαγγέλιο ἀντὶ νὰ διαλύουν τὸ Εὐαγγέλιο μέσα στὸν πολιτισμὸ.

Οἱ «Ἀκτίνες» πρῶτες εἶχαν γνωρίσει τὸν Christian Chabanis στὸ ἑλληνικὸ κοινὸ μεταφέροντας στίς σελίδες τους μερικoὺς ἀπὸ τοὺς διαλόγους του μὲ ἐξέχουσες προσωπικότητες τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ τὸ βιβλίο του «Ὁ Θεὸς ὅς ὑπάρχει; Ναι».

Ὁ Christian Chabanis ἔδωσε τὴ μαρτυρία του μὲ τὸ ἔργο του, μὲ τὴ ζωὴ του καὶ μὲ τὸ θάνατό του. Ὅπως ἐκμυστηρεύθηκε σὲ στενὸ τοῦ φίλου, κατὰ τὶς δύσκολες ὥρες τῆς ἀρρώστιας του πέρασε ἀπὸ μιά τρομερὴ πνευματικὴ δοκιμασία: ἕνα εἶδος νόκτας τὸν εἶχε καταλάβει, ἀπὸ τὴν ὁποία θῆκε μὲ μιά πίστη πῶς θαθεῖ, πού τὴν ὀνόμασε ἡ πίστη. Μ' αὐτὴν ζοῦσε ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες πού γνώριζε ὅτι τὸ τέλος πλησιάζει. Μέσα στὴ δοκιμασία του διέκρινε κανεὶς μιά γαλήνη πού δὲν ὀφείλετο μόνον στὰ ἀναληθικά ἢ σὲ κάποιο εἶδος στωικῆς ἀποδοχῆς. Στὸ γιαιτρό του ὁμολόγησε τὴ θαθεῖα του πίστη σὲ μιά Παρουσία πού εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε παρουσία.

Στὸ βιβλίο του «Ὁ θάνατος, τέλος ἢ ἀρχή;» προσπάθησε νὰ ἰδεῖ τὸ θάνατο πρόσωπο μὲ πρόσωπο, ἀπαλλαγμένο ἀπὸ τὶς ψευτιές μὲ τὶς ὁποῖες ζητᾶμε νὰ τὸν κρύψουμε. «Ν' ἀρνιόμαστε τὴ σκέψη τοῦ θανάτου, ἔγραφε ὁ Chabanis, σημαίνει ἀπλὰ ν' ἀρνιόμαστε νὰ σκεπτόμαστε». Στὴν πραγματικότητά τοῦ θανάτου εἶναι «ἡ δοκιμασία κάθε νοήματος». Αὐτὴ ἡ δοκιμασία κάθε ἔννοιας, ἡ ἐμπειρία τοῦ σκανδάλου τοῦ θανάτου καὶ τῶν ἀπαντήσεων πού τοῦ δόθηκαν παρουσιάζονταν σὲ συνταρακτικὲς συνεντεύξεις. Καὶ ὁ Chabanis ὤθοῦσε τὸ μυστήριο τοῦ θανάτου ἕως τὸ μυστήριο τοῦ Θεοῦ.

Ξεκίνησε ὡς δημοσιογράφος στὸν τομέα γραμμάτων καὶ τεχνῶν τῆς γαλλικῆς ἐφημερίδας «France Catholique». Ἐκα-

νε τὴν κριτικὴ πολλῶν μεγάλων ἔργων, πολλὲς πρωτοβουλίες ἐνεθάρρυνε καὶ ἐφώτισε σ' ὅλες τὶς μορφές τῆς τέχνης. Ἄλλὰ ἡ κλίση τοῦ συγγραφέα ὑπερίσχυσε τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ κριτικοῦ.

Ἀναζητώντας τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τοῦ ἔργου του, τὸ θρίσκουμε σ' αὐτὸ πού πρέπει νὰ δομᾶσουμε διὰ λόγῳ γιὰ τὸ οὐσιῶδες. Ὅλα τὰ ἐρωτήματα πού ἀνακινοῦνται στὰ βιβλία του συγκλίνουν στὰ περισσότερο οὐσιώδη, ρωτοῦν τὸν ἄνθρωπο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ γιὰ τὸ Θεό. Σ' αὐτὸ τὸ χαρακτηριστικὸ προστίθεται ἕνα ἄλλο: προσπαθεῖ ν' ἀπαντήσῃ σ' αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα χωρὶς νὰ ἐξασπατᾷ. Κι αὐτὸ σὲ μιά ἐποχὴ τόσο πλοῦσια σὲ ἐξαπάτηση ὄλων τῶν εἰδῶν (τηλεόραση, ἐξώφυλλα, διαφήμιση). Ἀκολουθοῦσε πάντοτε τὸν κανόνα «τὸ ὑπερφυσικὸ μόνον δίνει τὸ κλειδί τοῦ μέτρου». Ἀλλὰ ἀκόμη μ' ἕναν ἄλλο τρόπο ὁ Chabanis προχωροῦσε πρὸς τὸ οὐσιώδες. Θέλησε νὰ ἐπιναφέρει τὸ διάλογο ὅπως τὸν χρησιμοποίησε ὁ Σωκράτης καὶ νὰ ἀνακαλύψει πάλι γιὰ τὴν ἐποχὴ μας τὴ «μαιευτικὴ».

Τὸ βιβλίο του γιὰ τὸ θάνατο περιλαμβάνει μιά εικοσάδα συνεντεύσεων. Τὰ δύο βιβλία του στὸ ἐρώτημα «Ὁ Θεός, ὑπάρχει;» περιλαμβάνουν ἐπίσης 20 συνεντεύξεις μ' αὐτοὺς πού ἀπαντοῦν ὄχι καὶ ἄλλες τόσες μ' αὐτοὺς πού ἀπαντοῦν ναι.

Στὸ βιβλίο «Στ' ὄνομα τοῦ Πτωχοῦ» παρουσιάζει δεκαπέντε. Φυσικοὶ, φιλόσοφοι, καλλιτέχνες, πολιτικοὶ, συγγραφεῖς... ὁ ἀστροφυσικὸς καὶ ὁ μουσικὸς, ὁ ἐργάτης, ὁ ἐργοδότης, ἡ νοικοκυρά, ἡ ἀκόμη ὁ ταυρομάχος καὶ ὁ θαριὰ ἀνάπηρος κάνουν διάλογο μαζί του. Καὶ αὐτός, μαζί τους: ἀκούει εὐπρόσδεκτα, ἀκόμη καὶ ὅταν ὁ ἄλλος σκέπτεται τελείως ἀντίθετα καὶ μέσα στὴ φόρα τῆς ἀνταλλαγῆς, ἐμβαθύνει τὴ δική του ἀναζήτηση πού τὴν προτείνει χωρὶς ποτὲ νὰ τὴν ἀπαλαίνει. Ἔτσι ἡ ἐντιμότητα τῆς συναντήσεως ὁδηγεῖ, κάποτε, σὲ ἀνησυχητικὲς διαφορὲς ὅσο καὶ σὲ ἀμοιβαῖες ἀνακαλύψεις, ἡ καταλήγει, ἄλλοτε, σὲ καρποφόρες συγκλίσεις.

Τὸ δοκίμιο μὲ τίτλο: «Σ' αὐτοὺς πού δὲν πιστεύουν πιά σὲ τίποτα καὶ σὲ κανέναν» δὲν περιλαμβάνει συνεντεύξεις, ἀλλὰ ἐπεκτείνει τὶς προηγούμενες μὲ συνομιλητὲς ἀνώνυμους πού ἡ μυστικὴ τους ἀπελπισία, ὁμολογημένη ἢ ὄχι, μεταφράζεται σ' ἕνα «γιατί λοιπόν;»

Ὅταν ἀπευθύνεται σ' αὐτοὺς ὁ Christian Chabanis, ἀπευθύνεται ἐπίσης σ' αὐτὴν τὴν πλειοπᾶ του ἑαυτοῦ του πού θὰ μπορούσε νὰ στρέφεται στὴ μεγάλη ἄρνηση. Ἀλλὰ ἡ ἐμπειρία τοῦ «τίποτα», πού περιλαμβάνει, τὸν ἐπιναφέρει στὸ μυστή-

ριο του όντος. Τό ν' άμφιβάλλει κανείς για τά πάντα είναι μία παγίδα. Πέρα από τό κενό και τις χμαιρες ό Χριστός του τείνει τό χέρι' άπλώνει τό δικό του και τό πιάνει.

Τό θαυμάσιο βιβλίό του «Ήταν μία φορά τό παιδί», άφιερωμένο στά τρία του παιδιά και στη μητέρα τους, είναι κατά ένα μέρος αυτόβιογραφικό. Τά παιδιά του τόν όδήγησαν ώς τό μυστήριο του «πνεύματος τής παιδικής ήλικίας» πού είναι πιό δυνατό από τό δυνατό μυαλό, δέν έχει ήλικία και φέρει τήν άληθινή ζωή.

Άφησε άτελείωτα πολλά βιβλία, δύο από τά όποία για τούς νέους και για τά προβλήματά τους παρουσιάζει σ' αυτά τις πολλές συναντήσεις του με νέους όχι μόνον στη Γαλλία, αλλά και σέ έπτά άλλες ευρωπαϊκές χώρες' και κυρίως τήν έκπληξή του, στους διαλόγους του μαζί τους, ν' άκούει νά του θέτουν αόθόρητα, αυτόι με τόν τρόπο τους, τά βαθύτερα έρωτήματα πού είχαν ήδη έμπνεύσει τις συνεντεύξεις του. Οί νέοι συνομιλητές του τόν ρωτούσαν για τό νόημα τής ζωής, τό θάνατο, τήν άγάπη, τή σχέση με τό Θεό,

τό χριστιανικό γεγονός. Ό Chabanis θαύμαζε τή δίψα τους για τήν άλήθεια, για ταυτότητα, για τό άπόλυτο. Νομίζω, έλεγε, ότι θαδίζουμε στά χρόνια πού έρχονται, σέ μία άναγέννηση του ουσιάδους, εκεί όπου λιγότερο τό περιμένουμε.

Γράφει μετά τό θάνατό του ό φίλος του Luc Baresta στη «France Catholique»: Τήν έπομένη τής κηδείας του, στην πλατεία St. Germain des Près στο Παρίσι, ό χώρος άντήχησε ξαφνικά από τά τραγούδια χιλιάδων νέων πού έφευγαν για προσκύνημα στη Σάρτρ. Ή συνοικία όπου τόσο πνεύμα ξοδεύτηκε για νά βλέπει στήν ανθρώπινη κατάσταση μόνον τήν κατάσταση «έξελιγμένων ζώων» είχε μείνει έκπληκτη. Σκεπτόμουν τόν Christian, τά μισοτελειωμένα βιβλία του, τόν άλλο διάλογο πού τώρα γνώριζε. Καί θυμήθηκα αυτή τήν κορυφή τής πατρικής του γής, για τήν όποία έγραφε στά είκοσι χρόνια του, χωρίς άκόμη νά ξέρει ότι ήταν ή μοίρα του: «Ή κορυφή είναι στόν ούρανό και ό ούρανό τής μιλάει».

Με τιμή
Μ. ΚΩΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαίον περιοδικόν. Κυκλοφορεί τήν 1ην έκάστου μηνός. Ίδιοκτήτης: «Χριστιανική Ένωσις Άκτινες», όδός Καρύτση 14, 105 61 Άθήναι, Τηλ. 3235-023. Έκδότης και Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ίατριδης, Παρθενώνος 26, 117 42 Άθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Δ. Σταματόπουλος, Ίπποκράτους 189, 114 72 Άθήναι. Τιμή τεύχους δρχ. 50. Έτησία συνδρομή, έσωτερικού δρχ. 500, έξωτερικού δολ. 15. Ή διεύθυνσις επιφυλάσσει εις εαυτήν τό δικαίωμα νά μή δημοσιεύση ή νά συντέμνη κατά τήν κρίσιν της οιονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα, δημοσιεύόμενα, ή μή, δέν επιστρέφονται. Άναγγελίαι έντύπων έν γένει και βιβλιοκρισίαι δέν δημοσιεύονται.

Τόπος εκδόσεως Άθήναι, Ίούλιος 1989

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ
ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΜΙΑ ΕΛΠΙΔΑ:
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Υ Π Ο
ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ
Ψυχιάτρου

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μέρος Πρώτο
ΣΤΗΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΡΤΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Κεφάλαιο Πρώτο
ΤΟ ΑΛΜΑ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

1. Ούτε μηχανή ούτε ζώο. 2. Ή προοδευτική πορεία. 3. Ίδιαίτερα βοηθητικά γνωρίσματα. 4. Ή ιστορία τής ανθρωπίνης προσωπικότητος. 5. Ή ανθρωπίνη δραστηριότης.

Κεφάλαιο Δεύτερο
ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ — ΕΡΕΘΙΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ

1. Ή συνάντηση με τὸ χρόνο. 2. Ή συνάντηση με τὸν ἄλλο. 3. Ή γέτης. 4. Θετική καὶ ἀρνητική στάση.

Κεφάλαιο Τρίτο
ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

1. Καθολικότης, αἰτιότης, προσανατολισμός. 2. Τελικές φάσεις πνευματικής καρποφορίας.

Μέρος Δεύτερο
Η ΠΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΑΡΤΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΟΙ ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Κεφάλαιο Πρώτο
Η ΑΡΧΙΚΗ ΤΕΤΡΑΛΟΓΙΑ

1. Ἐλευθερία. 2. Δικαιοσύνη. 3. Σωφροσύνη. 4. Ἀνδρεία.

Κεφάλαιο Δεύτερο
ΟΤΑΝ ΖΗ Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. Εἰρήνη. 2. Χαρά. 3. Ἀλήθεια ὡς τὴν Ἀγάπη. 4. Πρὸς τὴν Γηγῆ: τὸ Ἅγιον.

Πωλεῖται σὲ ὅλα τὰ Βιβλιοπωλεῖα. Κεντρικὴ διάθεσις:
Γραφεῖα περιοδικῶ «Ἀκτῖνες», Καρύτση 14, Ἀθῆναι 124
Τηλ. 3235023

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

*Κατάλογος τῶν βιβλίων πού ὑπάρχουν σήμερα στά γραφεῖα
τῶν «Ἀκτίνων»*

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄	500	Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣ (Β΄ ἔκδοσις)	250
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄	500	ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ ΜΟΥ	200
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμ. Α΄	500	ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ	250
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμ. Β΄	500	ΤΑ ΑΝΩΜΑΛΑ ΚΑΙ ΑΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ	250
Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΣΦΑΙΡΑ ΚΑΙ Ο ΝΕΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	1000	Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ	250
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (γιά ἀγόρια ἀπό 16 ἐτῶν καί ἄνω)	800	ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ	250
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (γιά κορίτσια ἀπό 16 ἐτῶν καί ἄνω)	800	ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ	250
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ	100	ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ	250
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ —Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ	250	ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	250
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ —Η ΑΡΜΟΝΙΑ	400	Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	300
		ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ Τόμος Α΄.	800

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευθοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφωνήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων» 32 35 023
